

EUROPOS KOMITETAS PRIE LIETUVOS
RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS

**Direktyvos 98/93/EC, pataisančios direktyvą
68/414/EEC, įpareigojančią EEB valstybes nares
turėti minimalias naftos ir (arba) naftos produktų
atsargas, įgyvendinimo pasekmių įvertinimas**

2001 m. rugsėjo 5 d.
Galutinė ataskaita

Vykdytojas: Gintas Umbrasas
UAB “Ekonominės konsultacijos ir tyrimai”
direktorius, partneris

TURINYS

1. <u>SANTRAUKA</u>	4
2. <u>IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS</u>	6
3. <u>ANALIZUOJAMO TEISĖS AKTO APIBŪDINIMAS</u>	11
4. <u>NAFTOS ŪKIO APŽVALGA</u>	13
4.1. <u>NAFTOS PRODUKTŲ RINKA</u>	13
4.2. <u>NAFTOS PRODUKTŲ RINKOS STRUKTŪRA</u>	14
4.3. <u>AUTOMOBILINIO KURO RINKA IR STRUKTŪRA</u>	15
4.4. <u>MAZUTO SUNAUDOJIMO TENDENCIJOS</u>	16
4.5. <u>REAKTYVINIO KURO (ŽIBALO) SUNAUDOJIMAS</u>	17
4.6. <u>NAFTOS PRODUKTŲ SUNAUDOJIMO PROGNOZĖS</u>	18
5. <u>DIREKTYVOS ĮGYVENDINIMO PASEKMIŲ ĮVERTINIMAS</u>	21
5.1. <u>NAFTOS IR JOS PRODUKTŲ 90 DIENŲ MINIMALIŲ ATSARGŲ APIMTIES NUSTATYMAS</u>	21
5.2. <u>NAFTOS PRODUKTŲ ATSARGŲ SAUGOJIMO GALIMYBĖS</u>	25
5.3. <u>DIREKTYVOS ĮGYVENDINIMO NAUDA</u>	28
5.4. <u>DIREKTYVOS ĮGYVENDINIMO KAŠTAI IR POVEIKIS KAINOMS</u>	28
5.4.1 <u>Pagrindinės prielaidos kaštų skaičiavimuose</u>	28
5.4.2 <u>Direktyvos įgyvendinimo kaštų struktūra ir tendencijos</u>	29
5.4.3 <u>Naftos produktų atsargų sukaupimo ir saugojimo finansavimas</u>	32
5.4.4 <u>Naftos produktų atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštus įtakojantys veiksniai</u> 33	
5.4.5 <u>Naftos produktų kokybės atitikimo Europos Sąjungos standartams įtaka atsargų sukaupimui ir saugojimui</u>	36
5.4.6 <u>Direktyvos įgyvendinimo poveikis naftos produktų kainoms</u>	36
5.5. <u>DIREKTYVOS ĮGYVENDINIMO POVEIKIS NAFTOS PRODUKTŲ VARTOTOJAMS</u>	41
5.5.1 <u>Naftos produktų rinkos struktūra pagal vartojimą sektoriuose</u>	41
5.5.2 <u>Direktyvos įgyvendinimo poveikis pagrindinėms vartotojų grupėms</u>	43
5.5.3 <u>Direktyvos įgyvendinimo poveikis individualiems lengvųjų automobilių naudotojams</u>	45
5.5.4 <u>Direktyvos įgyvendinimo poveikis naftos rinkos dalyvių konkurencingumui</u>	48
6. <u>ŪKIO SUBJEKTŲ SPECIALISTŲ IR EKSPERTŲ NUOMONIŲ IR ARGUMENTŲ APŽVALGA</u>	50
7. <u>NAFTOS PRODUKTŲ KAUPIMO IR SAUGOJIMO MODELIO GALIMI ALTERNATYVINIAI SPRENDIMAI</u>	51
7.1. <u>NAFTOS PRODUKTŲ ATSARGŲ SAUGOJIMO KITOSE ES ŠALYSE ALTERNATYVA</u> ..	51
7.2. <u>VALSTYBINĖS AGENTŪROS STEIGIMO ALTERNATYVA</u>	52
7.3. <u>NAFTOS PRODUKTŲ ATSARGŲ SAUGOJIMO MAŽEIKIŲ NAFTOS PERDIRBIMO IMONĖJE ALTERNATYVA</u>	53

8. **PRIEDAI**..... 55

1. Santrauka

Darbo tikslas – atlikti visapusišką direktyvos 98/93/EC, pataisančios direktyvą 68/414/EEC, įpareigojančią Europos Sąjungos valstybes nares turėti minimalias naftos ir (arba) naftos produktų atsargas, įgyvendinimo pasekmių analizę bei nustatyti patiriamų kaštų poveikį pagrindinėms naftos produktų vartotojų grupėms.

Tyrimo metu buvo atlikti šie darbai:

- Įvertinta naftos produktų rinka Lietuvoje, atlikta naftos produktų suvartojimo tendencijų analizė.
- Nustatyta naftos produktų 90 dienų minimalių atsargų apimtis bei prognozuojamas būtinas papildomai sukaupti naftos produktų atsargų kiekis, įvertinant naftos produktų rinkos augimo tempus, vietinę naftos gavybą bei šiuo metu jau sukauptas atsargas.
- Atlikta atsargų saugojimo galimybių analizė.
- Atlikta privalomųjų naftos produktų atsargų sukauptimo ir saugojimo kaštų analizė, įvertinta šių kaštų struktūra bei tendencijos.
- Nustatytos pagrindinės naftos produktų vartotojų grupės bei įvertinta naftos produktų rinkos struktūra pagal suvartojimą šiose grupėse.
- Pravesti interviu su naftos rinkos dalyvių atstovais, ekspertais, išklaustytos atskirų naftos produktų vartotojų grupių atstovų nuomonės.
- Atliktos naftos produktų kainų, ryšium su direktyvos įgyvendinimu, augimo prognozės ir įvertintas poveikis ūkio subjektams, naftos rinkos dalyvių konkurencingumui bei individualiems lengvųjų automobilių naudotojams.

Skaičiuojant privalomųjų naftos produktų atsargų sukauptimo ir saugojimo kaštus bei vertinant šių kaštų poveikį pagrindiniams naftos produktų vartotojams, buvo remiamasi šiomis pagrindinėmis prielaidomis:

- Naftos produktų atsargos bus kaupiamos pradedant 2002m. ir baigiant 2007m., kiekvienais metais sukaupiant po vienodą atsargų kiekį;
- Skaičiuojant išlaidas naftos produktams įsigyti, akcizo ir pridėtinės vertės mokesčiai nėra įskaičiuoti;
- Naftos produktų kainos 2002 – 2007m. laikotarpiu laikomos pastovios;
- Naftos produktų saugojimo ir kiti su tuo susiję kaštai apskaičiuoti remiantis šiluminių elektrinių, Subačiaus kuro bazės bei naftos produktų didmenininkų pateiktais duomenimis;
- 30% atsargų kaupimo ir saugojimo kaštų finansuojama iš valstybės biudžeto;
- Į naftos produktų kainų padidėjimą bei galutinių vartotojų patiriamus papildomus kaštus įkalkuliuota 12% pelno norma, kuri reikalinga investicijų į apyvartinio kapitalo padidėjimą finansavimo kaštams padengti ir pelningumui užtikrinti;
- Naftos produktų kainų padidėjimas apskaičiuojamas per metus patiriamų papildomų kaštų kiekį dalinant iš tų metų prognozuojamo konkretaus naftos

produkto suvartojimo kiekio, abstrahuojantis nuo galimo kitų rinkos veiksnių poveikio.

Direktyvos pasekmių įvertinime buvo atsižvelgta ir į visą eilę kitų veiksnių, galinčių įtakoti kaštų lygį: akcizo mokesčio taikymą kaupiamoms naftos produktų atsargoms, atsargų kaupimo periodą, naftos kainų pokyčius pasaulinėje rinkoje bei naftos produktų kainų kitimą, USD/EUR santykio įtaką.

2. Išvados ir rekomendacijos

- Direktyvų 98/93/EC ir 68/414/EEC įgyvendinimas Lietuvoje turės pozityvų pobūdį: *išsaugys ūkio stabilumą, nes sumažės žalos tikimybė dėl galimo naftos ir naftos produktų tiekimo sutrikimų ar ženklaus kainų augimo tarptautinėse rinkose.*
- *Direktyvų reikalavimų įgyvendinimas* verčia pakankamai radikaliai pertvarkyti valstybės atsargų kaupimo, saugojimo ir kontrolės mechanizmus bei valdymo sistemą, kas *pareikalaus ne tik ženklaus su tuo susijusių kaštų augimo, bet ir ūkio subjektų bei šalies visuomenės tam tikro psichologinės adaptacijos periodo*, kuris būtinas prisitaikant veikti pagal Europos šalių standartus.
- Lietuvos startinės pozicijos yra pakankamai neblogos. Lyginant su Latvija ir Estija, Lietuva vienintelė turi naftos perdirbimo įmonę, alternatyvų naftos tiekimo per Būtingės terminalą kanalą, geras naftos produktų importo – eksporto galimybes per neužšalantį Klaipėdos uostą – Klaipėdos naftos terminalą, kuris po modernizacijos atitinka Europos Sąjungos reikalavimus. Tam tikras naftos atsargas turi pati valstybė. Lietuvoje išvystyta didmeninė ir mažmeninė prekyba naftos produktais. Čia dominuoja privatus užsienio kapitalas.
- Yra suformuoti pakankamai tvirti teisiniai pagrindai: Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas, Valstybės strateginių interesų užtikrinimo ekstremalios situacijos aprūpinant Lietuvos ūkį nafta ir naftos produktais atveju įstatymas, Lietuvos Respublikos Seime 1999m. spalio 9d. nutarimu Nr. VIII-1348 patvirtinta “Nacionalinė energetikos strategija”, o nuo šių metų liepos 1d. įsigaliojęs 2000m. rugpjūčio 31d. priimtas Lietuvos Respublikos Valstybės rezervo įstatymas.
- Iš kitos pusės, rengiantis įgyvendinti Valstybės rezervo įstatymą bei praktiškai realizuojant ES direktyvų 98/93/EC ir 68/414/EEC įgyvendinimą, *kai kurie valstybinės svarbos klausimai nėra išspręsti arba jų sprendimas vėluoja*. Tai yra:
 - *Nebaigtas formuoti naftos ir naftos produktų kaupimo ir saugojimo modelis, jo funkcionavimo mechanizmas;*
 - Nesuformuoti valstybės rezervų valdymo organai, neparengti jų veiklos reglamentai, informacinė sistema;
 - *Neparengta atsargų kaupimo ūkio subjektams įpareigojimų teikimo tvarka, nepaskirstyta naftos ir naftos produktų nomenklatūra, nenumatytos saugojimo vietos;*
 - Nenumatyta tvarka, pagal kurią būtų atlyginama ūkio subjektams už privalomųjų materialinių išteklių atsargų panaudojimą valstybės reikmėms.

Šios aplinkybės apsunkina galimybę tiksliau įvertinti 90 dienų atsargų sukauptimo kaštus ir verčia pasekmių įvertinimą grįsti visa prielaidų gama, kas, suprantama, didina tikimybinį jų pobūdį.

Surinktos statistinės ir pirminės informacijos, sociologinių apklausų, veikiančių įstatymų ir kitų normatyvinių aktų analizė, naftos sektoriaus ūkio subjektų vadovų nuomonės ir argumentai bei ekspertų vertinimai leidžia daryti tokias išvadas:

- Įvertinus naftos produktų rinkos augimo tempus, vietinę naftos gavybą bei šiuo metu jau sukauptas atsargas, ***prognozuojama, kad iki 2007m. pabaigos papildomai reikės sukaupti 165,9 tūkst. tonų naftos produktų atsargų:***
 - ***Benzino – 41,9 tūkst. tonų,***
 - ***Dyzelinio kuro – 119,5 tūkst. tonų,***
 - ***Žibalo – 4,5 tūkst. tonų.***

Kadangi šiuo metu yra sukauptas tam tikras kiekis mazuto atsargų, o taip pat numatoma 30 dienų energetikos įmonių rezervinio kuro atsargas prilyginti valstybinėms naftos produktų atsargoms, tai ***kaupiti papildomo mazuto kiekio ryšium su direktyvos 98/93/EC reikalavimais gali ir nereikėti.*** Tai žymiai palengvintų naftos produktų atsargų kaupimo našą. Tikėtina, kad energetikos įmonės papildomų kaštų gali patirti dėl 2 mėn. privalomų kuro atsargų sukauptimo, kurių reikalauja energetikos įstatymas. Tačiau tai nėra direktyvos 98/93/EC reikalavimas ir šie tikėtini kaštai neturėtų būti atspindėti šioje poveikio analizėje.

- ***Igyvendinant direktyvos 98/93/EC nuostatas, bus reikalingos investicijos į kuro saugyklų modernizavimą, kad jos atitiktų Europos Sąjungos keliamus reikalavimus.*** Nė vienoje iš Lietuvoje esančių benzino bei dyzelinio kuro saugyklų nėra įrengta rekuperacijos (garų surinkimo) sistema. Labiausiai techniškai pasenusios yra Subačiaus kuro bazės saugyklos, kurių modernizavimui, įmonės vadovų duomenimis, reikėtų apie 30 mln. litų investicijų. Nors naftos produktų didmenininkų turimos saugyklos yra modernesnės ir labiau atitinka Europos Sąjungos keliamus reikalavimus, tačiau jų turimos talpos yra palyginti nedidelės. Apytiksliais skaičiavimais (įvertinus ir pasiryžimą įvesti eksploatacijon naujus rezervuarus) jie galėtų priimti saugoti apie 36% benzino atsargų ir apie 14% dyzelinio kuro atsargų.
- ***Prognozuojami naftos produktų privalomųjų atsargų sukauptimo ir saugojimo kaštai netaikant kaupiamoms atsargoms akcizo mokesčio gali sudaryti nuo 49 mln. litų iki 77 mln. litų per metus. Iš viso 90 dienų minimalių atsargų sukauptimui reikėtų apie 373 mln. litų. Net ir sukauptus reikiamą privalomųjų atsargų kiekį, bus pastoviai patiriami 47 mln. litų kaštai, susiję su naftos produktų saugojimu bei pakeitimu.***

- **Didžiausią kaštų dalį sudarys naftos produktų sukauptimo kaštai.** – 52,6% visų kaštų. Antra pagal dydį kaštų dalis būtų saugojimo kaštai, kurie sudarytų 31,5% visų kaštų. Pakeitimo kaštai sudarytų 14,3% visų kaštų. Labai nežymi kaštų dalis atsargų sukauptimo ir saugojimo procese tenka transportavimo ir iškrovimo kaštams, atitinkamai 1,3% ir 0,2%. **Kadangi pagrindinę kaštų dalį sudaro atsargų sukauptimo ir saugojimo kaštai, tai priimant esminius sprendimus vyriausybė turėtų atsižvelgti būtent į šias kaštų grupes bei į veiksnius galinčius sukelti šiuos kaštus.**
- **Minimizuojant privalomųjų atsargų sukauptimo ir saugojimo kaštus siūlome dalį jų laikyti AB “Mažeikių naftoje” ir pas didmenininkus,** kadangi tai leistų sumažinti logistikos išlaidas, susijusias su naftos produktų transportavimu, pakrovimu, iškrovimu ir pakeitimu, bei nuostolius dėl galimo kokybės praradimo.
- **Formuojant naftos ir naftos produktų atsargų kaupimo ir saugojimo modelį,** jo funkcionavimo mechanizmą **reikėtų derinti tarpusavyje įvairias atsargų sukauptimo ir saugojimo alternatyvas, kurios leistų minimizuoti kaštus bei užtikrintų nediskriminacinį atsargų kaupimo pobūdį.** Rekomenduojamas toks modelis, kai steigiama valstybinė agentūra, kartu investuojant į “Mažeikių naftos” talpų didinimą bei suteikiant naftos rinkos dalyviams galimybę pasinaudoti atsargų bilietais pasirašius tarpvyriausybines sutartis.
- **Labiausiai nukentės dyzelinio kuro vartotojai, kadangi didžiausia kaštų dalis būtent teks dyzelinio kuro sukauptimui ir saugojimui.** Ji sudarys 35-55 mln. litų per metus. Benzino sukauptimo ir saugojimo kaštai sudarys 13-20 mln. litų per metus; žibalo – 1-2 mln. litų. Pastovūs naftos produktų saugojimo kaštai sukauptus reikiamą 90 dienų atsargų kiekį atitinkamai bus: dyzelinio kuro – 34 mln. litų, benzino – 12 mln. litų, žibalo – 1 mln. litų.
- **Naftos produktų atsargų sukauptimo kaštų lygiui nemažą poveikį gali daryti šie veiksniai:**
 - Akcizo mokesčio taikymas kaupiamoms naftos produktų atsargoms;
 - Atsargų kaupimo periodas;
 - Naftos kainų pokyčiai pasaulinėje rinkoje ir naftos produktų kainų kitimas;
 - USD/EUR santykio įtaka degalų kainoms Lietuvoje.
- **Jeigu kaupiamoms naftos produktų atsargoms būtų taikomas akcizo mokestis tai atsargų sukauptimo kaštai žymiai išaugtų.** Jie siektų 53 mln. litų per metus ir būtų 20 mln. litų arba 61% didesni nei tuo atveju, jeigu akcizo mokestis nebūtų taikomas. Visi kaštai, susiję su atsargų sukauptimu ir jų saugojimu išaugtų iki 69-102 mln. litų per metus. Taip pat į šią problemą reikėtų žiūrėti kompleksiskai, nes iki 2004m. pradžios dyzelinių degalų akcizas nuo 560 litų už toną turi būti padidintas iki 1003 litų, kas savo ruožtu dar labiau padidintų šio kuro kainas

galutiniam vartotojui. *Todėl taikyti akcizo mokestį kaupiamoms naftos produktų atsargoms nerekomenduojama.*

- *Jeigu naftos produktų atsargoms sukaupti nebūtų taikomas pereinamasis laikotarpis iki 2008m. sausio 1d., o privalomąsias atsargas reikėtų sukaupti iki 2004m. sausio 1d., tai Lietuvos ūkio subjektai patirtų didesnę šoką ir didesnę naftos produktų kainų šuolį.* Metiniai atsargų sukauptimo kaštai sudarytų apie 98 mln. litų, kas būtų tris kartus daugiau nei šešerių metų kaupimo laikotarpiu. Akivaizdu, kad trumpas atsargų sukauptimo periodas nėra parankus Lietuvos ūkiui, todėl pereinamasis laikotarpis, siekiant išvengti didesnio naftos produktų kainų augimo, yra būtinas.
- *Išeinant iš 2000m. susiklosčiusio Lietuvos kuro ir energetinių išteklių balanso, dėl direktyvos 98/93/EC įgyvendinimo, įvertinus Lietuvos startines pozicijas ir jau sukauptą naftos produktų kiekį, didžiausią poveikį patirtų šios naftos produktų vartotojų grupės:*
 - Lengvųjų automobilių transporto savininkai,
 - Krovinio ir keleivinio transporto įmonės,
 - Geležinkelio transportas,
 - Žemės ūkis,
 - Oro transportas.
- Didžiausius kaštus patirtų lengvųjų automobilių sektorius (iki 17-26 mln. litų per metus). Žemės ūkio papildomi kaštai sudarytų 9-14 mln. litų kasmet, krovinių ir keleivių pervežimo sektoriaus papildoma našta siektų nuo 7 iki 10 mln. litų per metus, geležinkelių – iki 4-6 mln. litų, oro transporto – iki 1-2 mln. litų.

Nagrinėjant papildomai patiriamų kaštų santykinį poveikį galutiniams vartotojams pastebėta, kad labiausiai nukentėtų transporto sektorius. Geležinkeliams 2002m. tenkanti papildoma kaštų dalis sudarytų 0,60% nuo per metus suteiktų paslaugų vertės, kroviniui ir keleiviniui transportui – 0,55%, oro transportui – 0,32%. *Žemės ūkis nukentėtų mažiau.* Jam tenkami papildomi kaštai sudarytų 0,19% nuo per metus pagamintos produkcijos vertės.

- *Mazuto suvartojimas gali stipriai išaugti, jeigu didėtų gamtinių dujų kaina. Tai skaudžiai paliestų šilumos gamybos įmones,* kadangi pagal direktyvos reikalavimus jos turėtų sukaupti labai didelius mazuto kiekius, o jau šiuo metu daugelis Lietuvos šilumos tiekėjų yra ant bankroto ribos, nes už patiektą šilumą neatsiskaito visų pirma biudžetinės organizacijos ir gyventojai.
- *Dėl 90 dienų naftos produktų atsargų sukauptimo prognozuojamas naftos produktų kainų pabrangimas galutiniams vartotojams lyginant su 2001m. kainomis sudarytų: benzino 1,1-1,6%, dyzelinio kuro 2,8-3,7%, žibalo 1,8-2,7%.* Pabrangę naftos produktai didins atskirų sektorių įmonių gamybos bei veiklos kaštus, o tai neigiamai atsilieps jų veiklos rezultatams.

- Reprezentatyvios vairuotojų apklausos duomenimis, atliktos 2001 metais, *didėja labai jautrių kuro kainai vairuotojų skaičius, todėl kuro kainos pabrangimas gali sąlygoti tam tikrą benzino bei dyzelinio kuro vartojimo sumažėjimą asmeninių automobilių naudotojų tarpe.*
- *Izoliuotai imant, kainų padidėjimo dėl atsargų sukaupti įtaka nebūtų didelė, tačiau įvertinant kitus veiksnius (pasaulines kainas, akcizų tarifų didinimą) suminis jų poveikis būtų ženklus ir iššauktų ne tik negatyvias ekonomines pasekmes, bet ir didintų visuomenės socialinę – psichologinę įtampą bei Euroskeptikų gretas.*

Įvertinus visas šias aplinkybes bei atskirų naftos produktų vartotojų grupių atstovų nuomones, galime teigti, jog direktyvos 98/93/EC, pataisančios direktyvą 68/414/EEC, įgyvendinimas Lietuvoje, taikant 6 metų direktyvos įgyvendinimo ir 4 metų pereinamąjį laikotarpį ir privalomas naftos produktų atsargas įsipareigojant sukaupti iki 2008m. sausio 1d., reikšmingos įtakos Lietuvos ūkio subjektams bei individualiems vartotojams neturės. Žymiai didesnė našta naftos produktų vartotojams tektų, jeigu pereinamasis laikotarpis nebūtų taikomas. Šiuo atveju Lietuvos ūkio subjektai patirtų didesnę šoką ir didesnę naftos produktų kainų šuolį, kas turėtų pakankamai rimtas socialines – ekonomines pasekmes.

Nesant galimybės akcizų tarifų harmonizavimo su Europos Sąjungos reikalavimais išdėstyti per ilgesnį periodą, 90 dienų naftos produktų atsargų kaupimo pereinamasis laikotarpis, siekiant sušvelninti neigiamą visuminį poveikį Lietuvos ūkiui, yra ypatingai reikalingas.

3. Analizuojamo teisės akto apibūdinimas

Teisės akto pavadinimas

Direktyva 98/93/EC, pataisanti direktyvą 68/414/EEC, įpareigojančią EEB valstybes nares turėti minimalias naftos ir (arba) naftos produktų atsargas. Paskelbta 1998m. gruodžio 14d. *Official Journal of the European Communities*.

Direktyvos tikslas ir reikalavimai

Tikslas - užtikrinti Bendrijos šalių ekonominės veiklos stabilumą, kadangi nafta ir naftos produktai išlieka svarbiu Bendrijos energijos ištekliu, todėl bet kokie naftos ar jos produktų tiekimo sutrikimai ar kiti sunkumai (ženklus kainų augimas tarptautinėse rinkose) gali turėti rimtų žalingų padarinių.

Reikalavimai:

1. Sukaupiti privalomas naftos/ naftos produktų atsargas 90 kalendorinių dienų laikotarpiui, skaičiuojant vidutinišką kasdienį suvartojimą per praėjusius kalendorinius metus.
2. Kaupiant atsargas atsižvelgiama į tokias produktų rūšis:
 - Benzinais;
 - Žibalas ir žibalo tipo reaktyvinis kuras;
 - Dyzelinis kuras, gazoliai;
 - Mazutas.Kaupiant atsargas žalia nafta (t), jos kiekis yra perskaičiuojamas į minėtų produktų išėigas naftos perdirbimo įmonėje.
3. Atsargos gali būti laikomos naftos, tarpinių ir galutinių produktų forma.
4. Apskaičiuojant 90 dienų naftos produktų atsargų apimtį, suvartojamų naftos produktų kiekis gali būti iki 25% sumažintas ta dalimi, kuri yra išgaunama pačioje valstybėje narėje;
5. Įgyvendinant šią direktyvą, atsargos, pasirašius tarpvyriausybines sutartis, gali būti kaupiamos bet kurios kitos valstybės – narės teritorijoje. Be to, šios šalys arba ir daugiau šalių – narių gali kurti bendras atsargų valdymo ir kontrolės institucijas.
6. Valstybės – narės priima tokius įstatymus, poįstatyminius aktus ir administracines nuostatas, užtikrinančias šių direktyvų vykdymą.
7. Valstybės – narės priima nuostatas ir visas priemones, būtinas atsargų kontrolei ir priežiūrai užtikrinti bei nustato mechanizmus atsargoms patikrinti.

8. Valstybės narės nustato baudas už šios direktyvos priimtų nacionalinių nuostatų pažeidimą ir imasi priemonių, būtinų šių nuostatų vykdymui. Baudos turi būti efektyvios, proporcingos ir atbaidančios nuo pažeidimų vykdymo.

Rengiant šios direktyvos realizavimo Lietuvoje įstatymus, poįstatyminius aktus ir administracines priemones konceptualiai yra svarbios ir šios 98/93/ES Direktyvos nuostatos:

1. Atsargų sudarymo ir saugojimo organizaciniai planai turėtų būti aiškūs, sąžiningi ir nediskriminuojančio pobūdžio.
2. Esminis dalykas veiksmingam ir patikimam atsargų laikymo mechanizmui funkcionuoti – partnerystė tarp vyriausybės ir naftos perdirbėjų ar kitų rinkos dalyvių, atsargų laikytojų.
3. Atsargų sukaupimo ir laikymo organizaciniai planai neturi trukdyti sklandžiam vidaus rinkos funkcionavimui.

Teisinė bazė

Šiuo metu galiojantys teisės aktai ar kiti normatyviniai dokumentai, vienaip ar kitaip liečiantys naftos ir naftos produktų atsargų sukaupimo ir laikymo klausimus:

1. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. – 1995m. kovo 28d. Nr. I-828.

Šio įstatymo 11 straipsnis numato, kad energijos patikimumui didinti energetikos įmonėse būtų sudaromos ūkinės kuro atsargos, kurios privalo būti ne mažesnės už tą kuro kiekį, kuris reikalingas 2 mėnesių energijos poreikiams tenkinti.

2. Valstybės strateginių interesų užtikrinimo ekstremalios situacijos aprūpinant Lietuvos ūkį nafta ir naftos produktais atveju įstatymas. – 1997m. gegužės 29d. Nr. VIII-229.

Šio įstatymo antro straipsnio 2 punktą numato, kad, Seimui paskelbus ekstremalią situaciją, Vyriausybė turi teisę pareikalauti, kad įmonės, transportuojančios, pakraunančios ir iškraunančios naftą ir naftos produktus, pirmiausiai teiktų paslaugas ūkio subjektams, kurie jūrų transportu importuoja naftą ir naftos produktus vidaus poreikiams tenkinti, taip pat nustatyti šių paslaugų teikimo ir atsiskaitymo sąlygas.

Trečias punktas numato, jei įmonės nevykdo šių reikalavimų, gali būti nušalinami įmonių valdymo organai ir įmonėms valdyti paskirti laikinieji Vyriausybės atstovai.

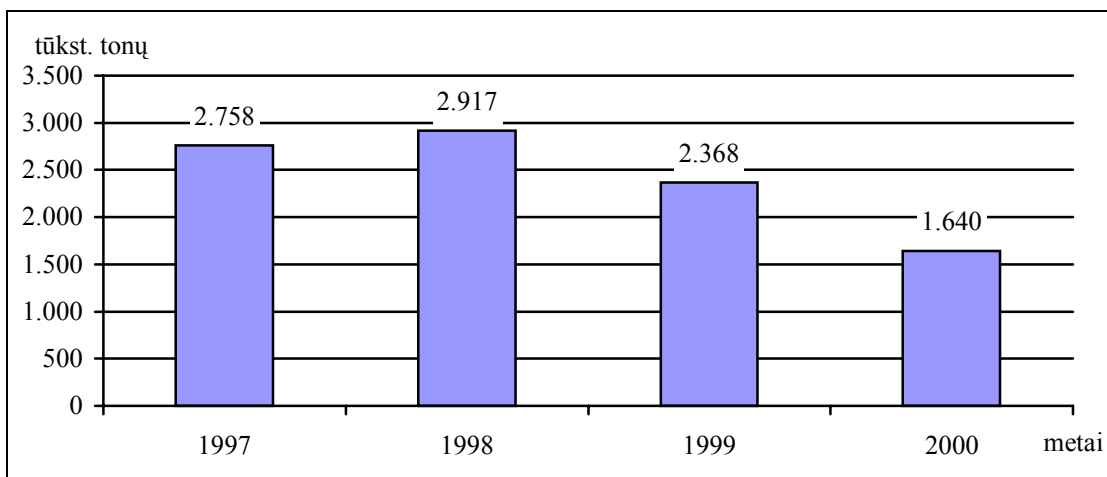
3. Lietuvos Respublikos Valstybės Rezervo įstatymas. – 2000m. rugpjūčio 31d. Nr. VII-1908. Jis įsigalioja nuo 2001m. liepos 2 dienos.

Šio įstatymo pagrindu jau yra sudaryta “Valstybės Strateginių atsargų kaupimo ir išlaikymo programa”. Šie dokumentai iš esmės nusako ES direktyvų 98/93/ES ir 68/414/EEC reikalavimų dvasią, tačiau yra bendro, abstraktaus pobūdžio.

4. Naftos ūkio apžvalga

4.1. Naftos produktų rinka

Lietuvos naftos produktų rinkos¹ fizinės apimtys nuo 1998 metų greitėjančiais tempais mažėjo ir 2000 metais siekė apie 1,6 mln. tonų arba 728 tūkst. tonų mažiau nei 1999 metais.

Šaltinis: Valstybinės statistikos kuro balansas

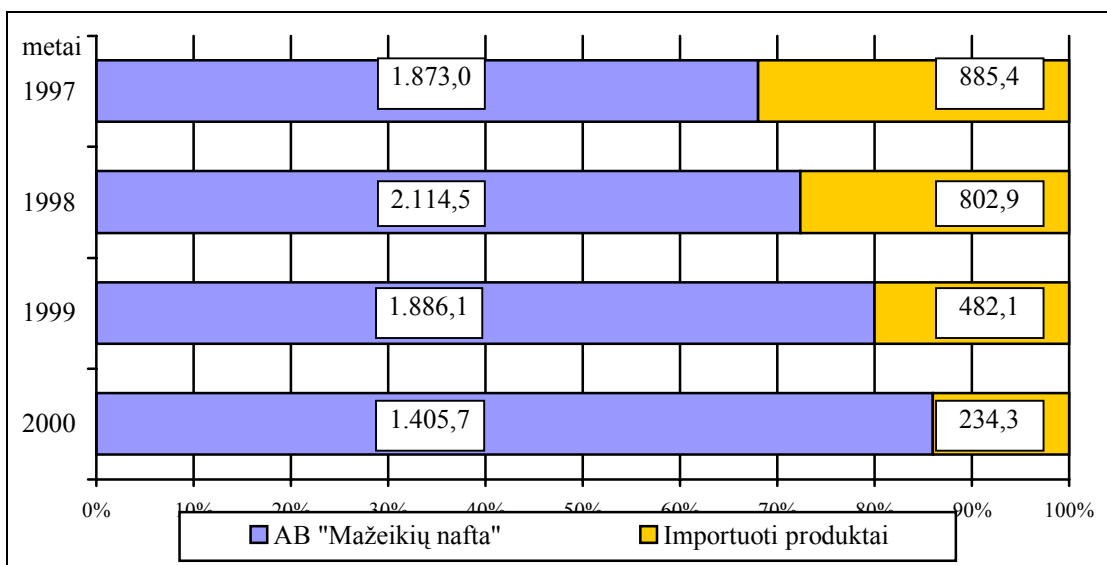
1 grafikas. Naftos produktų statistinis sunaudojimas Lietuvoje 1997-2000 metais, tūkstančiais tonų

Pagrindiniai veiksniai, sąlygoję naftos produktų rinkos mažėjimą, buvo:

- racionalesnis naujų, pažangių technologijų taikymas;
- šalies ūkio nuosmukis ir gyventojų perkamosios galios sumažėjimas;
- išaugę pasaulinės naftos ir naftos produktų kainos;
- gamtinių dujų vartojimo staigus augimas, sąlygotas naftos produktų kainų kilimo bei struktūrinių pokyčių šalies ūkyje.

2000 metais šių naftos produktų sunaudojimas Lietuvoje lyginant su 1999 metais sumažėjo 31%, o lyginant su 1998 metais – 44%.

¹ Čia ir toliau kalbama apie benzinus, žibalą, dyzeliną ir mazutą (produktus, į kuriuos atsižvelgiama direktyvoje).

Šaltinis: AB "Mažeikių nafta"

2 grafikas. AB "Mažeikių nafta" pagamintų ir importuotų naftos produktų dalys 1997-2000 metais, tonomis

Didžioji dalis šalyje suvartojamų naftos produktų yra pagaminama Lietuvoje ir nuo 1997 metų iki 2000 metų ši dalis išaugo nuo 68% iki 86%.

4.2. Naftos produktų rinkos struktūra

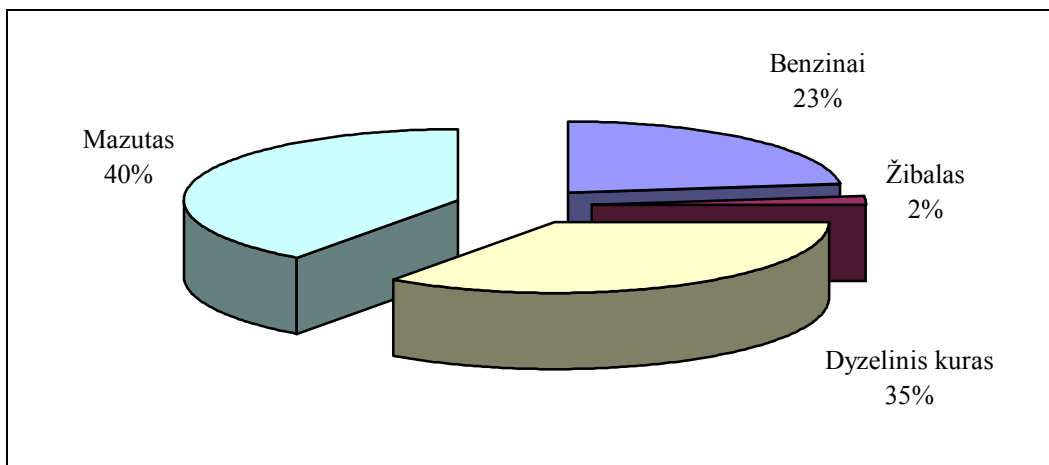
Didžiausi rinkos struktūriniai pokyčiai 1999-2000 metų laikotarpiu pastebėtini tarp dyzelinio kuro (dalis išaugo) ir mazuto (dalis sumažėjo).

1 lentelė. Lietuvos naftos produktų rinkos dydžio ir struktūros raida 1997 – 2000 metais

Produktai	1997 metai		1998metai		1999 metai		2000 metai		Suvartojimo pokytis 2000/1999	
	tūkst.t	%	tūkst.t	%	tūkst.t	%	tūkst.t	%	(+/-)	%
									tūkst. t.	
Benzinai	667,8	24	617,7	21	494,3	21	382,1	23	-112,2	-23
Žibalas	45,2	2	31,6	1	25,8	1	25,4	2	-0,4	-2
Dyzelinis kuras	676,2	24	745,8	26	641,4	27	572,1	35	-69,3	-11
Mazutas	1.369,20	50	1.522,30	52	1.206,70	51	660,5	40	-546,2	-45
IŠ VISO:	2758,4	100	2917,4	100	2368,2	100	1640,1	100	-728,1	-31

Šaltinis: Valstybinės statistikos kuro balansas

Lyginant 2000 metus su 1999 metais, labiausiai sumažėjo mazuto (45%) ir benzinų (23%) rinkos.

Šaltinis: Valstybinės statistikos kuro balansas

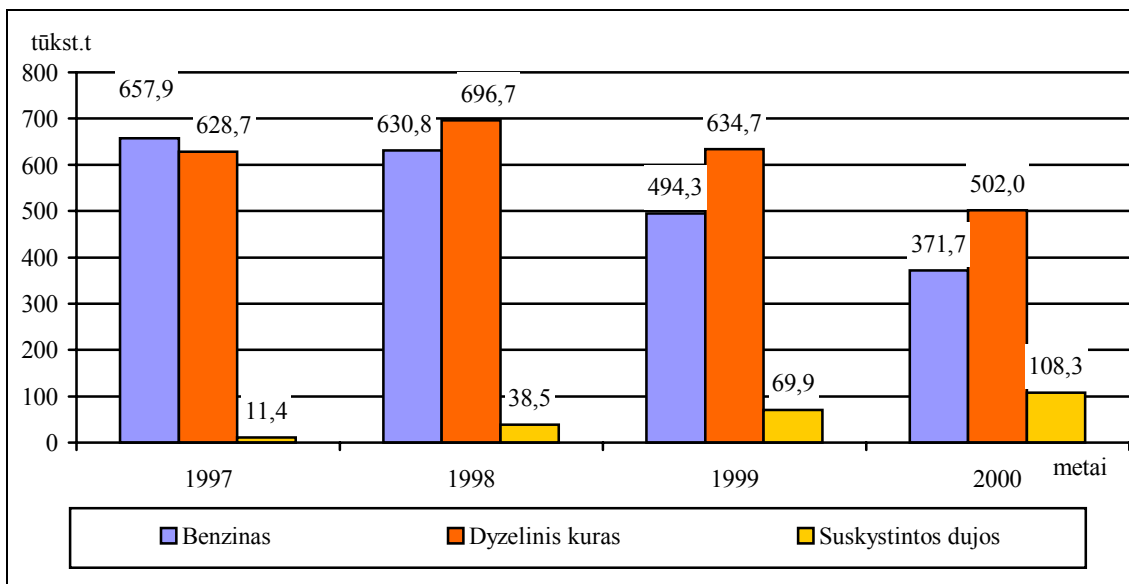
3 grafikas. Lietuvos naftos produktų rinkos struktūra pagal produktus 2000 metais

Dėl išaugusių pasaulinių naftos ir naftos produktų kainų daugiausia smuko mazuto suvartojimas. Jo Lietuvoje 2000m. suvartota 546 tūkst. t mažiau. Pagrindinė priežastis – išaugęs gamtinių dujų suvartojimas, ypač – energetikos įmonėse. 2000m. Lietuvos vartotojai sudegino 2581,5 mln. m³ gamtinių dujų. Ir jei bendras gamtinių dujų suvartojimas 2000m.lyginant su 1999m. išaugo 13,2%, tai dujų suvartojimas elektrinėse ir katilinėse - net 21,5%.

Ryškiai sumažėjo ir benzinų suvartojimas. Jo realizuota 112 tūkst. tonų mažiau nei 1999 metais. Dyzelinio kuro – 69 tūkst.tonų. Pagrindinė priežastis – automobilinio kuro struktūriniai pokyčiai dėl nesubalansuotų akcizų. Šiuo periodu labai sparčiai išaugo suskystintų automobilių dujų suvartojimas, susiformavo išplėta prekybos jomis infrastruktūra. Praktiškai tame pačiame lygyje išliko tik žibalo suvartojimas.

4.3. Automobilinio kuro rinka ir struktūra

Lietuvoje pagal oficialią statistiką naudojamos trys automobilių kuro rūšys: benzinas, dyzelinis kuras ir suskystintos dujos. Iš viso 2000 metais pagal oficialios statistikos duomenis buvo sunaudota 982 tūkstančiai tonų visų rūšių automobilinio kuro, t.y. 18% mažiau nei 1999 metais ir 28% mažiau nei 1998 metais. Automobilių kuro vartojimas bendrame Lietuvos naftos produktų vartojime sudaro daugiau kaip pusę, t.y. 56%.

Šaltinis: Valstybinės statistikos kuro balansas

4 grafikas. Automobilių kuro sunaudojimo struktūra 1997-2000 metais, tūkst. tonų

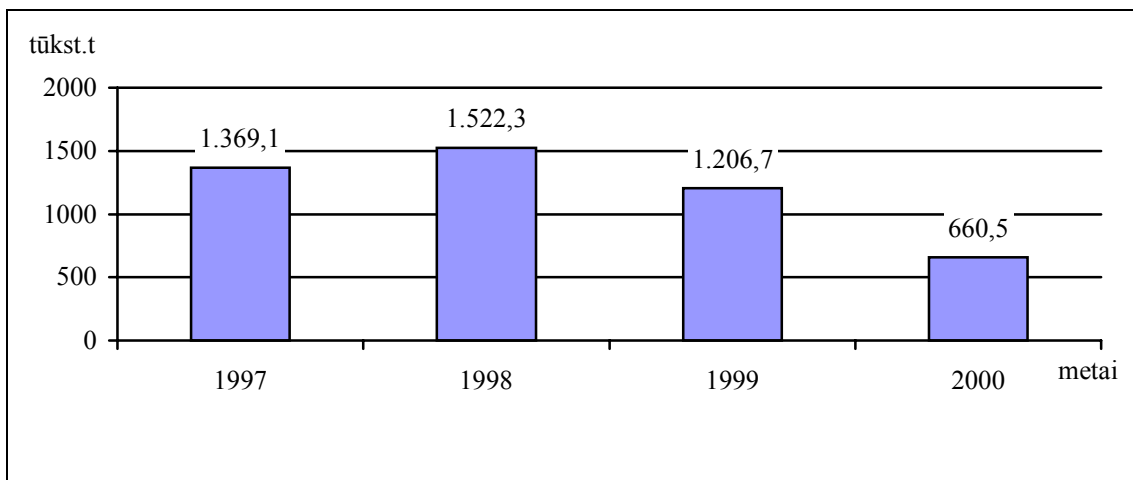
Per 1997-2000 metų laikotarpį automobilių kuro sunaudojimo struktūroje pastebimos šios tendencijos:

- ◆ mažėjo benzinų dalis automobilių kuro struktūroje, kuri prieš keturis metus sudarė 51%, o 2000 metais – tik 38%;
- ◆ iki 2000 metų augo dyzelinio kuro dalis, kuri 1997 metais sudarė 48%, 1999 metais - 53%, tačiau 2000 metais dalis sumažėjo iki 51%;
- ◆ labai sparčiai augo suskystintų dujų dalis bendroje naudojimo struktūroje, kuri prieš keturis metus sudarė 1%, o 2000 metais – jau 11%.

4.4. Mazuto sunaudojimo tendencijos

Mazutas – pagrindinis kuras gaminant šiluminę energiją, daug jo sunaudojama elektros energijos gamyboje (termofikacinėse elektrinėse), jis plačiai naudojamas pramonės produkcijos (cemento, cukraus, garo) gamybos reikalams.

Mazuto rinka 1999 metais buvo didžiausia naftos produktų rinka Lietuvoje, tačiau 2000 metais, išaugus jo kainai, mazuto suvartojimas Lietuvoje, lyginant su 1999 metais, sumažėjo 45%, lyginant su 1998m. – net 57%. 2000m. sukaupta ir suvartota tik 660,5 tūkst. tonų mazuto, kai tuo tarpu 1998m., kada gamtinių dujų kainos ženkliai viršijo mazuto kainą, jo buvo sukaupta ir suvartota 1522,3 tūkst. tonų.

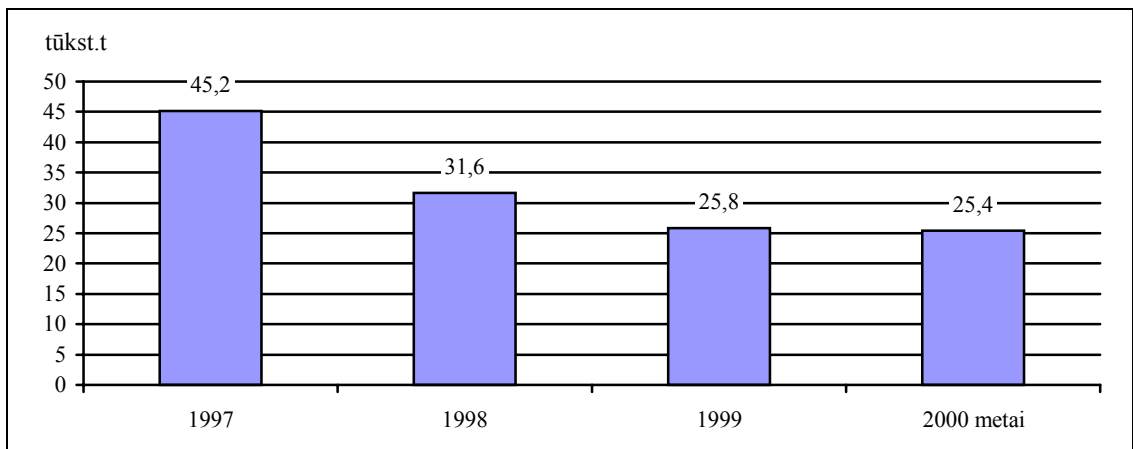
Šaltinis: Valstybinės statistikos kuro balansas

5 grafikas. Mazuto sunaudojimas 1997–2000 metais, tūkst.tonų

2000 metais mazuto importuota 138,5 tūkst. t, kas sudarė 21% bendro suvartojimo. Lyginant su 1999 metais, mazuto importo apimtys sumažėjo 189,8 tūkst. t arba 57,8%. Pagrindinės priežastys – dėl aukšto kainų lygio sumažėjęs jo poreikis Lietuvoje, mazuto eksporto apribojimai Rusijoje ir alternatyvaus kuro – gamtinių dujų suvartojimo ženklus padidėjimas. 1999 metais Lietuvoje buvo importuota 2.282,8 mln. m³ gamtinių dujų, o 2000 metais – 2.580,4 mln. m³, t.y. 297,6 mln. m³ arba 13% daugiau. Dėl palankesnių kainų, kitų privalumų dominuojanti šilumos ūkio ir termofikacinių elektrinių dalis vietoj mazuto rinkosi alternatyvų kurą – gamtines dujas.

4.5. Reaktyvinio kuro (žibalo) sunaudojimas

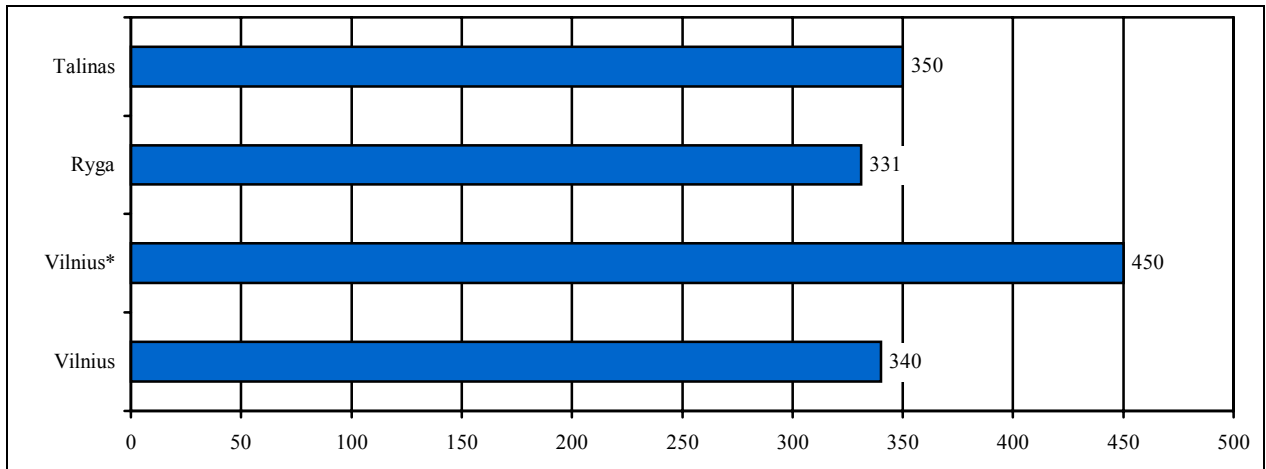
Per 1997-1999 metus mažėjo reaktyvinio kuro sunaudojimas, o 2000 metais išliko 1999 metų lygyje. 2000 metais reaktyvinio kuro buvo sunaudota 28% mažiau nei 1998 metais arba 50% - nei 1997 metais.

Šaltinis: Valstybinės statistikos kuro balansas

6 grafikas. Reaktyvinio kuro (žibalo) sunaudojimas 1997-2000 metais, tūkst. tonų

Reaktyvinio kuro importas 2000 metais išaugo 4,5 karto. Importuota 19.429 t, kas sudarė apie 77 % bendro jo suvartojimo Lietuvoje.

* - kainos iki sumažinant akcizą (2000m. sausio mėn.)

Šaltinis: UAB "Ekonominės konsultacijos ir tyrimai"

7 grafikas. Reaktyvinių degalų kainos oro uostuose 2001 m. kovo mėn., doleriais už toną

Reaktyvinio kuro rinka Lietuvoje sumažėjo, nes dėl didelės reaktyvinio kuro kainos (akcizų) 1999 ir 2000 metais šalies bei užsienio aviakompanijų lėktuvai kuro užsipildė kitose valstybėse. Nuo 2000 metų balandžio 1 dienos sumažinus akcizą reaktyviniam kurui, kuro kainos suvienodėjo su kaimyninių šalių kainomis ir prarasti klientai grįžta į Lietuvą, t.y. pilasi reaktyvinį kurą Lietuvos oro uostuose.

4.6. Naftos produktų sunaudojimo prognozės

Naftos produktų rinkos analizė parodė, jog fizinės naftos rinkos apimtys, įtakojamos šalies ūkio nuosmukio ir gyventojų perkamosios galios sumažėjimo, ženkliai sumažėjo. Atsigauant šalies ekonomikai, galima tikėtis, kad naftos produktų rinkos apimtys stabilizuosis ir pradės didėti, nors dėl struktūrinių pokyčių, mažiau energijai imlių technologijų taikymo ir nepasieks ankstesnio lygio.

2001-2006 metais Lietuvoje turėtų vyrėti benzino ir dyzelinio kuro vartojimo augimo tendencijos. Remiantis Finansų ministerijos atliktomis prognozėmis, kurios atliktos įvertinus vidaus ir išorės veiksnius, 2001 - 2004 metais prognozuojamas realaus bendrojo vidaus produkto augimas: 2001 metais BVP palyginamosiomis kainomis būtų 3,7% didesnis nei 2000 metais, 2002 metais numatomas 4,7%, 2003 metais - 5,1%, 2004 metais -5,5% BVP augimas. Taigi vidutinis augimo tempas vidutinės trukmės laikotarpiu turėtų sudaryti apie 5 procentus. Makroekonominiai skaičiavimai rodo, jog augant BVP didėja ir naftos produktų suvartojimas.

Benzino ir dyzelinio kuro suvartojimo prognozės daromos atsižvelgus į:

- BVP 2001-2004 metų prognozuojamą prieaugį,
- dyzelinio kuro vartojimo 2001 metais prognozes žemės ūkyje ir geležinkelyje,
- dujinės įrangos montavimo paklausos pasikeitimus 2001 metais (sumažėjo 60%),
- tikėtinus automobilių kuro kainos pokyčius 2001 metų antrą pusmetį,
- automobilių skaičiaus prieaugį,
- automobilių eksploatacijos pokyčius.

2 lentelė. Naftos produktų suvartojimo prognozės 2001 - 2006 metams, tūkstančiais tonų

	Benzinas	Dyzelinis kuras	Žibalas	Mazutas
2001 m.	382,1	577,8	26,7	660,5
2002 m.	383,2	589,4	28,0	660,5
2003 m.	385,2	606,5	29,4	660,5
2004 m.	389,0	627,7	30,9	660,5
2005 m.	392,9	649,7	32,4	660,5
2006 m.	396,8	672,4	34,0	660,5

Tikėtina, kad 2001 metais benzino vartojimas neaugs ir sieks apie 382,1 tūkst. tonų. Atlikus ilgalaikius prognozinis benzino suvartojimo skaičiavimus tikėtina, jog benzino vartojimas kasmet augs, tačiau nežymiai: 2002m. – 0.3%, 2003m. – 0.5%, 2004 - 2006m. – po 1% kasmet.

Tikėtina, kad 2001 metais dyzelinio kuro vartojimas išaugs apie 1% ir sieks apie 578 tūkst. tonų. Atlikus ilgalaikius prognozinis dyzelinio kuro suvartojimo skaičiavimus tikėtina, jog dyzelinio kuro vartojimas kasmet augs didėjančiais tempais, t.y. 2002m. – 2%, 2003m. – 2,9% ir 2004 – 2006m. – po 3.5% kasmet.

Žibalo vartojimo tendencijas taip pat galima prognozuoti didėjančias, nes nuo 2000m. balandžio 1d. sumažinus akcizą reaktyviniam kurui prarasti klientai grįžta į Lietuvą ir pilasi reaktyvinį kurą Lietuvos oro uostuose. Todėl prognozuojame, kad metinis žibalo suvartojimas 2001-2006m. išaugs po 5% kasmet ir 2006m. pasieks 34 tūkst. tonų lygį.

Atlikdami skaičiavimus darome prielaidą, kad 2001 – 2006m. mazuto suvartojimas išliks nepakitęs. Nors ekonomistai prognozuoja energetikos sektoriaus augimą, tačiau tikėtina, kad didės gamtinių dujų vartojimas, kas reikštų, jog mazuto suvartojimas gali išlikti stabilus ar net mažėti dėl didėjančių gamtosauginių reikalavimų, keliamų Europos Sąjungos valstybėms.

Tam tikromis sąlygomis mazuto suvartojimas gali didėti dėl technologinių ypatumų, ekstremalių situacijų. Stambūs gamtinių dujų vartotojai gali sukūrenti tik iš anksto suplanuotą gamtinių dujų kiekį kvotų ribose, todėl šaltuoju periodu, smarkiai atšalus orams, tam, kad nekristų slėgis dujotiekiuose, šilumos ir elektros energijos gamintojai, kiti stambūs vartotojai, privalo išaugusį šiluminės energijos poreikį kompensuoti alternatyviniu kuru (mazutu, orimulsija, krosnių kuru ir pan.). Rezervinio kuro atsargų kaupimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Energetikos Įstatymas.

Būtina turėti galvoje ir tai, jog mazuto suvartojimas gali stipriai išaugti, jeigu didėtų gamtinių dujų kaina. 1999m. mazuto kaupimas ir suvartojimas siekė 1206,7 tūkst. tonų, o 1998m. – net 1522,3 tūkst. tonų. Jei Lietuvos energetinių išteklių rinkoje vėl pradėtų formotis šios tendencijos, tai skaudžiai paliestų šilumos gamybos įmones, kadangi pagal direktyvos reikalavimus jos turėtų sukaupti labai didelius mazuto kiekius. Pastarosios, beje, dabartiniu metu LR Energetikos įstatymo reikalavimus turėti 60 dienų kuro atsargas vykdo tik apie 30%.

Dėl didelio neapibrėžtumo alternatyvaus kuro (gamtinių dujų) sferoje (Lietuvos gamtinių dujų ūkio privatizavimas) ir struktūrinių pokyčių šilumos ūkyje (užsienio investicijos, modernizacija, decentralizacija ir pan.) bei elektros energijos rinkoje (Ignalinos AE pirmojo bloko uždarymas, AB “Lietuvos energija” restruktūrizavimas) mazuto suvartojimo pokyčius prognozuoti sunkiai įmanoma.

5. Direktyvos įgyvendinimo pasekmių įvertinimas

5.1. Naftos ir jos produktų 90 dienų minimalių atsargų apimties nustatymas

Remiantis Statistikos departamento parengtu pagrindinių kuro ir energijos rūšių balansu 2000 metais Lietuvoje buvo sunaudota 382,1 tūkst. tonų benzino, 572,1 tūkst. tonų dyzelinio kuro, 25,4 tūkst. tonų žibalo ir 660,5 tūkst. tonų mazuto.

Direktyvoje 98/93/EC numatyta, jog tą šalyje suvartojamų produktų dalį, kurią sudaro pačioje valstybėje narėje išgauti naftos produktai, galima atimti iš minėtosios suvartojimo sumos, bet ne daugiau kaip 25%. Šiuo atveju nelabai aiški Lietuvos situacija, nes didžioji dalis vietinės naftos išvežama į Lenkiją perdirbimui į tepalus. Tačiau direktyvoje 98/93/EC nėra nurodyta, kad šalies viduje išgauta nafta būtinai turi būti nukreipta į vietines naftos perdirbimo įmones. Dėl šios naftos produktų suvartojimo dalies išskaitymo klausimą sprendžia atitinkama valstybė narė.

Skaičiavimai daromi remiantis prielaida, kad Lietuvoje išgautos naftos dalimi galima sumažinti naftos produktų vartojimo skaičiavimams taikomą lygį. 2000 metais Lietuvoje buvo išgauta apie 317 tūkst. tonų naftos – 36,4% daugiau nei prieš metus. Nors 2001m. planuojama išgauti apie 500 tūkst. tonų naftos, tačiau skaičiavimuose remsimės daugiau konservatyviais vertinimais ir darysime prielaidą, kad naftos gavybos lygis kiekvienais metais bus pastovus ir jis bus lygus 2000m. išgautos naftos kiekiui – 317 tūkst. tonų. Perskaičiuojant šią naftą į galutinius produktus naudojamosi “Mažeikių naftos” naftos produktų išėigomis, paskaičiuotomis pagal 2001m. I pusmečio realius veiklos rezultatus, kurios apytiksliai sudarė:

- Benzinas – 30%;
- Dyzelinis kuras - 29%;
- Reaktyvinis kuras – 7%;
- Mazutas – 17.5%.

Skaičiavimai pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Privalomųjų naftos produktų atsargų apimties nustatymas 2001 metams, tūkstančiais tonų

Produktai	Benzinas	Dyzelinis kuras	Žibalas	Mazutas	Iš viso
Suvartojimas, 2000m.	382,1	572,1	25,4	660,5	1640,1
Sumažinimas dėl vietinės naftos gavybos	95,1	91,9	6,4	55,5	248,9
Apskaičiuotas suvartojimas	287,0	480,2	19,1	605,0	1391,2
90 dienų atsargos	70,8	118,4	4,7	149,2	343,0

Privalomos sukaupti 90 dienų naftos produktų atsargos apskaičiuotos 2001 metams iš viso sudaro 343,0 tūkst. tonų. Tame tarpe benzino atsargų privaloma sukaupti 70,8 tūkst. tonų, dyzelinio kuro - 118,4 tūkst. tonų, žibalo – 4.7 tūkst. tonų, mazuto – 149,2 tūkst. tonų. Privalomų sukaupti atsargų apimtis kitiems metams keisis atitinkamai pagal faktiškai suvartotą naftos produktų kiekį prieš tai buvusiais metais.

Skaičiuojant reikalingas sukaupti naftos produktų atsargas, buvo įvertintas tas naftos bei naftos produktų kiekis, kuris šiuo metu yra sukauptas ir kurį galima prilyginti privalomosioms atsargoms.

Lietuvoje valstybės rezerve šiuo metu yra sukauptas ir saugomas 124 tūkst. tonų mazuto (apie 83% visų reikalingų sukaupti mazuto atsargų), 5 tūkst. tonų benzino (apie 7% reikalingų sukaupti benzino atsargų), 17 tūkst. tonų dyzelinio kuro (apie 14% reikalingų atsargų).

Kaip nurodyta direktyvoje 98/93/EC valstybė narė į privalomųjų naftos ir naftos produktų atsargų statistiką gali įtraukti ir kitas naftos produktų atsargas, kurios atitinka direktyvos reikalavimus. Pirmiausiai tai liestų energetikos įmonėse esančias mazuto atsargas ir Mažeikių naftos perdirbimo įmonėje esančias naftos ir naftos produktų atsargas. Tačiau tai turėtų būti reglamentuota įstatymais, kurie teisiškai apibrėžtų naftos produktų atsargų sukauptimo, saugojimo ir valdymo modelį, jo funkcionavimo mechanizmą.

Remiantis LR Energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo projektu (2001m. birželio 28d. redakcija), energetikos įmonės kiekvienų metų spalio 1d. privalo turėti rezervines kuro atsargas ne mažesnes už 2 mėn. suvartojimą, apskaičiuotą pagal dvejų paskutinių metų vidutinį paros kuro suvartojimą šildymo sezono metu. Numatoma 30 dienų dalį šių atsargų prilyginti valstybinėms naftos produktų atsargoms. Tačiau koks tai bus kiekis, tiksliai negalima pasakyti. Tai priklausys nuo sąlygų, kiek kuro, skaičiuojant mazuto ekvivalentu, įmonės sunaudos per šildymo sezoną ir koks kiekis atsargų bus likęs šildymo sezono pabaigoje, kurį būtų galima laikyti, kaip nejudančias kuro atsargas. Skaičiuojant pagal trejų metų vidurkį, vidutinis 1 mėnesio kuro sunaudojimas šildymo sezono metu yra 193,5 tūkst. tonų mazuto ekvivalentu. 2001m. liepos mėnesį energetikos įmonės buvo sukauptę 118 tūkst. tonų mazuto, t.y. apie 30% viso kiekio, reikalingo pagal naująjį įstatymo projektą sukaupti iki spalio mėn. 1d. Šių metų šildymo sezono pabaigoje (2001.04.01) energetikos įmonės turėjo apie 93 tūkst. tonų mazuto. Todėl skaičiavimuose preliminariai galime laikyti, kad 93 tūkst. tonų mazuto yra nejudančios kuro atsargos, kuriomis galime dengti pagal direktyvos 98/93/EC reikalavimus privalomas sukaupti 90 dienų mazuto atsargas. Šio kiekio užtektų visoms reikalingoms mazuto atsargoms padengti (įvertinus ir jau valstybės sukauptas 124 tūkst. tonų mazuto atsargas).

Mažeikių naftos perdirbimo įmonėje pastoviai yra 28 tūkst. tonų žalios naftos atsargų likutis. Dėl technologinio proceso ypatumų tik 2/3 šių atsargų galėtų būti pripažintos, kaip privalomosios naftos atsargos, kas orientaciškai sudarytų apie 20 tūkst. tonų naftos.

Direktyvoje numatyta, kad atsargos, saugomos naftos pavidalu, turi būti perskaičiuojamos į direktyvoje numatytų trijų kategorijų produktus pagal procentines

šalies naftos perdirbimo įmonės išėigas. Žalia nafta gali būti panaudojama dengti iki 40% pirmos ir antros kategorijos bei iki 50% trečios kategorijos privalomų naftos produktų atsargų. Danijos energetikos agentūros ekspertai yra pateikę ūkio ministerijai išaiškinimą, kad pirmiausiai padengiama pirmosios kategorijos (benzino) ekvivalentas nafta. Jeigu dar liko laisvos naftos yra dengiama antroji kategorija (dyzelinis kuras, žibalas) ir po to galima dengti trečiosios kategorijos (mazutas) produktus. Remiantis šia metodika yra apskaičiuota, kad 20 tūkst. tonų žalios naftos atsargomis galima padengti 6 tūkst. tonų benzino atsargų.

“Mažeikių naftos” duomenimis, įmonėje yra pastovus 1,8 tūkst. tonų žibalo likutis, kuris gali būti pripažintas pastoviomis atsargomis. Taip pat “Mažeikių naftoje” yra 21,5 tūkst. tonų benzino atsargų, 6,6 tūkst. tonų dyzelinio kuro atsargų ir 4,9 tūkst. tonų mazuto atsargų.

4 lentelėje pateikti skaičiavimai, kurie parodo, kiek reikėtų papildomai sukaupti privalomų naftos produktų atsargų pagal 2000m. suvartojimą, kad būtų pasiektas reikalaujamas 90 dienų atsargų lygis.

4 lentelė. Reikalingos sukaupti naftos produktų atsargos pagal 2000m. suvartojimą, tūkstančiais tonų

Produktai	Benzinas	Dyzelinis kuras	Žibalas	Mazutas	Iš viso
90 dienų atsargos	70,8	118,4	4,7	149,2	343,0
Valstybės sukauptos atsargos	5,0	17,0	0,0	124,0	146,0
Energetikos įmonių ir Mažeikių naftos dengiamos atsargos	21,5	6,6	1,8	97,9	127,8
Nafta dengiamos atsargos	6,0	0,0	0,0	0,0	6,0
Reikalingos sukaupti atsargos	38,3	94,8	2,9	0,0	136,0

Kaip jau buvo anksčiau minėta, privalomų sukaupti atsargų apimtis kiekvienais metais keisis atitinkamai pagal faktiškai suvartotą naftos produktų kiekį prieš tai buvusiais metais, todėl 5 lentelėje yra pateikti reikalingų sukaupti naftos produktų atsargų 2007 metams skaičiavimai, įvertinus naftos produktų rinkos augimo tempus, prognozuotus 4.6 skyriuje. Daroma prielaida, kad šalyje išgaunamas naftos kiekis nekis ir sudarys 317 tūkst. tonų naftos kasmet.

5 lentelė. Prognozuojamos sukaupti naftos produktų atsargos 2007 metams, tūkstančiais tonų

Produktai	Benzinas	Dyzelinis kuras	Žibalas	Mazutas	Iš viso
Suvartojimas, 2006m.	396,8	672,4	34,0	660,5	1763,8
Sumažinimas dėl vietinės naftos gavybos	95,1	91,9	8,5	55,5	251,0
Apskaičiuotas suvartojimas	301,7	580,5	25,5	605,0	1512,8
90 dienų atsargos	74,4	143,1	6,3	149,2	373,0
Valstybės sukauptos atsargos	5,0	17,0	0,0	124,0	146,0
Energetikos įmonių ir Mažeikių naftos dengiamos atsargos	21,5	6,6	1,8	97,9	127,8
Nafta dengiamos atsargos	6,0	0,0	0,0	0,0	6,0
Reikalingos sukaupti atsargos	41,9	119,5	4,5	0,0	165,9

Skaičiavimai rodo, kad daugiausia reikės sukaupti dyzelinio kuro ir benzino atsargų. Tai atitinkamai sudarys 119,5 tūkst. tonų ir 41,9 tūkst. tonų. Dėl direktyvos 98/93/EC reikalavimų papildomai kaupti mazuto atsargų iš viso nereikėtų, nes jau dabar yra pakankamas šių atsargų kiekis. Suprantama, jei 2002-2006 metų laikotarpiu nebus radikalių Lietuvos kuro ir energetinių išteklių balanso pokyčių.

Tačiau energetikos įmonės turės sukaupti 60 dienų rezervinio kuro atsargas. LR Energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (2001m. birželio 28d. redakcija) numato, kad šios atsargos turėtų būti sukauptos kiekvienais metais iki šildymo sezono pradžios – spalio 1d. Kadangi tai nėra direktyvos reikalavimas, tad poveikio analizėje tai neturėtų būti nagrinėjama, nes nepriklausomai nuo to, ar direktyva būtų įgyvendinama ar ne, energetikos įmonės turėtų kaupti šias atsargas bei pastoviai jas atnaujinti.

5.2. Naftos produktų atsargų saugojimo galimybės

Naftos produktų atsargų kaupimo ir saugojimo modelis dabartiniu metu dar tik formuojamas, tad preliminariai ūkio ministerijos projektuose šiuo metu prognozuojama, kad nemažiau kaip 50% naftos produktų atsargų būtų saugoma VĮ Subačiaus kuro bazėje. Subačiaus kuro bazė turi benzino ir dyzelinio kuro saugyklas.

Turimos saugyklų talpos yra šios:

- Benzino:
 - 10 rezervuarų po 10 000 m³.
 - 12 rezervuarų po 5 000 m³.Iš viso 160 000 m³, kur galima talpinti apytiksliai 115-120 tūkst. tonų benzino.
- Dyzelinio kuro:
 - 30 rezervuarų po 5000 m³.Iš viso 150 000 m³, kur galima talpinti 105 –110 tūkst. tonų dyzelinio kuro.

Teoriškai šiose saugyklose galima patalpinti visą reikalingų saugoti privalomųjų benzino atsargų kiekį bei didžiąją dalį dyzelinio kuro atsargų, tačiau praktiškai tai įgyvendinti yra gana sudėtinga ir vargu ar ekonomiškai pakankamai argumentuota.

Subačiaus kuro bazės saugyklos yra techniškai ir morališkai pasenusios ir joms atnaujinti reikalinga modernizacija. Tam, kad kuro bazė pilnai atitiktų Europos Sąjungos keliamus reikalavimus, būtinos papildomos investicijos. Šios investicijos turėtų būti susiję su:

- Pontonų (plaukiojančių stogų) įrengimu benzino saugyklose. Šiuo metu pontonai yra įrengti tik 7 rezervuaruose po 10 000 m³.
- Vagonų užpylimo – išpylimo automatizavimu.
- Automobilių estakados pajėgumų padidinimu bei benzinvežių apatinio užpylimo įrengimų sumontavimu.
- Rekuperacijos (garų surinkimo) sistemos įrengimu. Nė vienoje iš Lietuvoje esančių saugyklų šiuo metu nėra įrengta rekuperacijos sistema.
- Vandens valymo sistemos sutvarkymu. Tačiau dabar tarša į aplinkinius vandenis neviršija leistinos normos.

Preliminariai įmonės vadovų paskaičiuota, kad šioms investicijoms atlikti reikalinga 30 mln. litų suma.

Be Subačiaus kuro bazės benzinus bei dyzelinius degalus taip pat gali saugoti savo turimuose terminaluose naftos produktų didmenininkai: UAB “Lukoil Baltija”, UAB “Lietuva Statoil”, UAB “Neste Lietuva”, kurių turimos saugyklos yra modernesnės ir labiau atitinka Europos Sąjungos keliamus reikalavimus, nors papildomų investicijų taip pat reikėtų. Pačių didmenininkų teigimu, garų surinkimo ir rekuperavimo sistemos

įrengimui, benzinvežių apatinio užpylimo įrengimų sumontavimui bei kitiems modernizavimo darbams atlikti reikėtų apie 10-15 mln. litų.

Dalies naftos produktų (ypatingai benzinų ir dyzelinio kuro) privalomųjų atsargų saugojimas privačių naftos bendrovių terminaluose leistų sumažinti transportavimo ir saugojimo kaštus, nuolatinis produktų atnaujinimas sudarytų sąlygas užtikrinti jų kokybę. Ruošiant šių atsargų kaupimo ir saugojimo modelį į tai būtina atsižvelgti ir siekti, kad valstybės ir ūkio subjektų santykiai būtų grindžiami partnerystės, abipusės naudos ir efektyvumo principais.

Kiekvieno iš šių naftos produktų didmenininkų turimose naftos produktų saugojimo talpose galima saugoti nuo 3 iki 7,5 tūkst. tonų benzino ir nuo 1,5 iki 7 tūkst. tonų dyzelinio kuro. Atmetus saugojamų naftos produktų kiekį, reikalingą einamosioms reikmėms palaikyti, laisvų talpų tūris tampa dar mažesnis. Vienas iš galimų sprendimo būdų – naujų talpų pastatymas. Pvz., UAB “Ave-Matrox”, nuomojanti kuro saugojimo talpyklas UAB “Neste Lietuva”, žinodama ES direktyvos reikalavimus dėl naftos atsargų kaupimo, yra pilnai pasirengusi pastatyti ir įvesti eksploatacijon 4 rezervuarus po 5.000 m³ (12 – 13 tūkst. tonų naftos produktų).

Įvertinus šiuo metu naftos produktų didmenininkų turimų laisvų talpų tūrį, taip pat UAB “Ave-Matrox” pasirengimą įvesti eksploatacijon naujus rezervuarus, apytiksliai paskaičiuota, kad pagrindiniai naftos produktų didmenininkai galėtų saugoti apie 15 tūkst. tonų benzino, bei apie 17 tūkst. tonų dyzelinio kuro. Tai sudarytų apie 36% nuo visų reikalingų saugoti benzino atsargų ir apie 14% nuo visų reikalingų saugoti dyzelinio kuro atsargų. Tačiau konkretūs naftos produktų kiekiai, bei jų saugojimo vietos turėtų būti nustatyti bendradarbiaujant valdžios institucijoms ir naftos rinkos dalyviams.

Šiuo metu Lietuvoje yra pakankamai mazuto saugojimo talpų, todėl problemų su jo patalpiniu neturėtų kilti. Energetikos įmonės gali saugoti 810 tūkst. m³ mazuto. Lietuvos Respublikos vyriausybė netgi svarsto klausimą dėl tolimesnių Vilniaus mazuto saugyklos statymo darbų sustabdymo.

“Lietuvos elektrinėje” esančios kuro ūkio talpos sudaro 270 tūkst. tonų, iš jų naujam kurui orimulsijai yra išskirta 50 tūkst. tonų talpų. Jeigu kada nors ateityje kiltų problemų dėl esamų talpų tūrio, tai “Lietuvos elektrinė” galėtų padidinti kuro talpas sąlyginai mažesniais kaštais negu statant analogiškas talpas naujoje vietoje. Visos “Lietuvos elektrinėje” esančios kuro talpos atitinka Lietuvos aplinkos apsaugos reikalavimus.

AB “Kauno energija” šiuo metu gali saugoti apie 135 tūkst. tonų mazuto. Aplinkos apsaugos reikalavimų neatitinka tik senos 60 tūkst. tonų mazuto saugojimo talpos – jų daubose reikia įdėti apsauginį sluoksnį. Šių talpų modernizavimui apytiksliais įmonės vadovų skaičiavimais reikėtų 3 mln. litų.

Problemų gali kilti dėl žibalo saugojimo, nors šio kuro privalomosios atsargos ir nėra didelės. Potencialūs šio kuro saugotojai galėtų būti aerouostai (Vilniaus aerouostas, Palangos aerouostas, Šiaulių aerouostas, Kauno aerouostas), tačiau juose esančios žibalo

saugyklos yra pilnai pripildytos atsargomis einamiesiems poreikiams tenkinti. Pavyzdžiui, Vilniaus aerouostas turi 4 tūkst. m³ saugojimo talpas, kuriose galima saugoti apie 3,2 tūkst. tonų žibalo; Šiaulių aerouostas turi 5 tūkst. m³ saugojimo talpas, kuriose galima talpinti apie 4,25 tūkst. tonų žibalo.

Neeksploatuojamos 4000 m³ žibalo saugyklos yra paliktos kariškių Šiaulių aerouoste. Nėra tiksliai žinoma šių saugyklų techninė būklė ir jų tinkamumas žibalui saugoti.

Kadangi reikalingas sukaupti žibalo kiekis nėra didelis (apie 4,5 tūkst. tonų), tai viena iš išeičių – kaupti šias atsargas pačioje Mažeikių naftos perdirbimo įmonėje arba tarptautiniuose terminaluose, dėl kurių funkcionavimo reikalingi atitinkami tarpvyriausybinių valstybių susitarimai.

Benzino ir dyzelinio kuro vidutinis galimas saugojimo laikotarpis yra vieneri metai, mazuto – 5 metai. Tačiau energetikos įmonės mazutą naudoja pastoviai ir jo atnaujinimas gaunasi natūraliai. Dyzelinis kuras ir benzinas, jeigu jie specialiai paruošti ilgalaikiam saugojimui, gali būti saugomi iki 5 metų, tačiau šis kuras yra brangesnis ir Lietuvoje šiuo metu jis nėra gaminamas.

Saugant naftos produktų atsargas, ypatingai benzinų ir dyzelinio kuro, iškyla tam tikros kokybės problemos, susijusios su produktų oktaninio skaičiaus kritimu saugant ilgesnį laiką bei maišant skirtingas partijas kuro. Praktiškai neįmanoma, kad skirtingi ūkio subjektai skirtingas kuro rūšis laikytų atskiruose rezervuaruose. Jis bus maišomas, todėl iškyla kokybės kontrolės bei atsakomybės problemos.

5.3. Direktyvos įgyvendinimo nauda

Direktyvos 98/93/EC, pataisančios direktyvą 68/414/EEC, įgyvendinimas Lietuvoje turės neabejotinai pozityvų pobūdį:

- Lietuvos ūkis labiau integruosis į Europos Sąjungos valstybių ekonominę erdvę, nes funkcionuos pagal tuos pačius standartus;
- Išsaugūs ūkio stabilumas, nes sumažės žalos tikimybė dėl galimo naftos ir naftos produktų tiekimo sutrikimų ar ženklaus kainų augimo tarptautinėse rinkose;
- Padidės ūkio atsparumas pasaulinėms ekonominėms krizėms, dėl kurių dažniausiai padidėja rinkų nestabilumas ir įtakojamos naftos produktų kainos;
- Sustiprės naftos produktų tiekimas, užtikrinantis rinkos funkcionavimo stabilumą;
- Išsaugūs Lietuvos valstybės galia valdant potencialiai galimas ekstremalias situacijas.

5.4. Direktyvos įgyvendinimo kaštai ir poveikis kainoms

5.4.1 Pagrindinės prielaidos kaštų skaičiavimuose

Skaičiuojant direktyvos 98/93/EC įgyvendinimo kaštus, reikėtų įvertinti šias kaštų grupes, susijusias su privalomųjų naftos produktų atsargų sukaupimu:

- Atsargų sukaupimo kaštus;
- Atsargų transportavimo kaštus;
- Atsargų iškrovimo kaštus;
- Atsargų saugojimo kaštus;
- Atsargų pakeitimo kaštus;
- Administracinius valstybės kaštus.

Taip pat reikėtų atsižvelgti ir į materialiuosius nuostolius, patiriamus dėl naftos produktų garavimo užpildant jais geležinkelių ar autocisternas, perkraunant į talpyklas bei saugant talpyklose. Ši kaštų dalis yra maža ir direktyvos įgyvendinimui esminės įtakos nedaro.. Apytiksliai nustatyta, kad benzino materialūs nuostoliai sudarytų apie 1,1% nuo sukaupimo kaštų, dyzelinio kuro bei žibalo – apie 0,3-0,4% nuo sukaupimo kaštų.

Atliekant direktyvos įgyvendinimo kaštų analizę, buvo remtasi šiomis pagrindinėmis prielaidomis:

- Naftos produktų atsargos bus kaupiamos pradedant 2002m. ir baigiant 2007m., kiekvienais metais sukaupiant po vienodą atsargų kiekį;
- Skaičiuojant išlaidas naftos produktams įsigyti, akcizo ir pridėtinės vertės mokesčiai nėra įskaičiuoti;
- Naftos produktų įsigijimo kainos, taikomos skaičiavimuose yra lygios 2001m. birželio mėn. kainoms;
- Naftos produktų kainos 2002 – 2007m. laikotarpiu laikomos pastovios;
- Skaičiuojant naftos produktų atsargų sukaupimo kaštus remiamasi 4.6 skyriuje atliktomis naftos produktų vartojimo prognozėmis 2001 – 2006m., pagal kurias benzino, dyzelinio kuro ir žibalo suvartojimas augs;
- Mazuto suvartojimą imame pagal pasiektą 2000m. lygį ir darome prielaidą, kad jis išliks pastovus, kadangi dėl didelio neapibrėžtumo alternatyvaus kuro (gamtinių dujų) sferoje (Lietuvos gamtinių dujų ūkio privatizavimas) ir struktūrinių pokyčių šilumos ūkyje (užsienio investicijos, modernizacija, decentralizacija ir pan.) bei elektros energijos rinkoje (Ignalinos AE pirmojo bloko uždarymas, AB “Lietuvos energija” restruktūrizavimas) mazuto suvartojimo pokyčius prognozuoti sunkiai įmanoma;
- 65% benzino bei 85% dyzelinio kuro atsargų bus saugomos Subačiaus kuro bazėje, o kita dalis – naftos produktų didmenininkų turimuose saugojimo terminaluose;
- Investicijos į Subačiaus kuro bazės atnaujinimą (apie 30 mln. litų) atliekamos iš įmonės skolintų lėšų, ir su tuo susiję kaštai yra įkalkuliuojami į saugojimo kainą;
- Naftos produktų saugojimo ir kiti su tuo susiję kaštai apskaičiuoti remiantis šiluminių elektrinių, Subačiaus kuro bazės bei naftos produktų didmenininkų pateiktais duomenimis;
- Benzino, dyzelinio kuro bei žibalo vidutinis saugojimo laikas – vieneri metai.

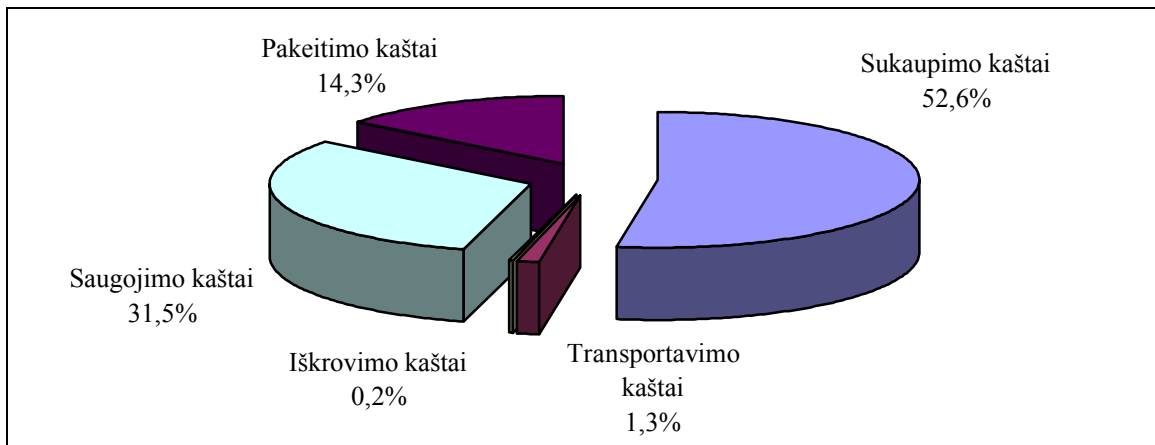
5.4.2 Direktyvos įgyvendinimo kaštų struktūra ir tendencijos

Atlikti skaičiavimai parodė, jog naftos produktų atsargų sukaupimo ir laikymo kaštai sudarys 49 – 77 mln. litų kasmet.

6 lentelė. Naftos produktų sukaupimo bei laikymo kaštai pagal atskiras kaštų grupes, mln. litų

Kaštai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Iš viso	Nuolatiniai
Sukaupimo kaštai	32,7	32,7	32,7	32,7	32,7	32,7	196,1	0,0
Transportavimo kaštai	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	5,0	0,0
Iškrovimo kaštai	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,9	0,0
Saugojimo kaštai	15,4	15,4	17,4	20,6	23,7	25,2	117,6	25,2
Pakeitimo kaštai	0,0	3,6	7,1	10,7	14,3	17,8	53,5	21,4
Iš viso kaštų	49,0	52,6	58,2	65,0	71,6	76,7	373,1	46,6

2002m. bendri atsargų kaupimo bei laikymo kaštai sieks 49 mln. litų ir kiekvienais kaupiamojo laikotarpio metais proporcingai didės iki 76,7 mln. litų. Iš viso naftos produktų atsargoms sukaupti ir saugoti 2002 – 2007m. reikės 373,1 mln. litų.

8 grafikas. Naftos produktų sukaupto ir laikymo kaštų struktūra pagal kaštų grupes

Didžiausia išlaidų dalis tektų naftos produktų įsigijimui, kuri sudarytų 32,7 mln. litų kasmet, arba 52,6% visų kaštų. Nemažą dalį visų kaštų sudarytų atsargų saugojimo kaštai. Jie siektų 15 – 25 mln. litų per metus, arba vidutiniškai 31,5% visų kaštų. Jų apimtis kasmet didėtų didėjant sukauptų atsargų kiekiui. Taip pat vertėtų atkreipti dėmesį į atsargų pakeitimo kaštus (14,3% visų kaštų), kadangi vidutinis naftos produktų atsargų saugojimo laikas yra vieneri metai. Šių kaštų lygis augtų didėjant saugomų atsargų kiekiui. Šie kaštai susiję su naftos produktų transportavimo, iškrovimo ir pakrovimo kaštais. Taip pat pakeitimo kaštuose įvertinta tai, jog keičiami degalai realizuoti maždaug su 5% nuolaida, lyginant su įsigijimo kaina.

Sukaupimo, transportavimo ir iškrovimo kaštai yra vienkartiniai direktyvos įgyvendinimo kaštai, tuo tarpu naftos produktų atsargų saugojimo bei pakeitimo kaštai bus pastovūs ir jie sudarys atitinkamai 25,2 mln. ir 21,4 mln. litų kasmet. Iš viso nuolatiniai kaštai sudarys 46,6 mln. litų.

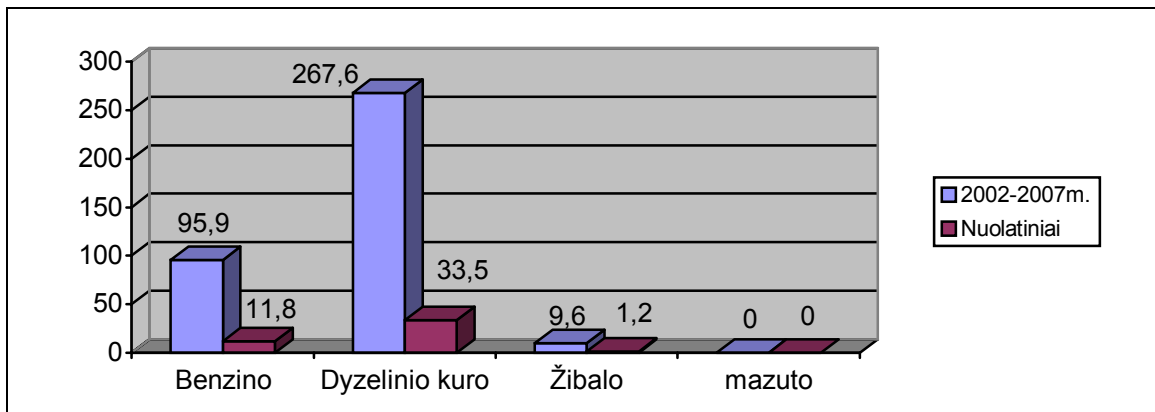
Taip pat remiantis aplinkos apsaugos normatyviniu dokumentu LAND 31-99/M-11 apytiksliai įvertinta, kad materialūs nuostoliai dėl naftos produktų garavimo per metus atitinkamai sudarys: benziniui – 1.13% nuo sukaupto kaštų, dyzeliniam kurui – 0.37%, žibalui – 0.31%. Vertine reikšme tai sudarytų: benziniui: 96 tūkst. litų per metus, dyzeliniam kurui – 86 tūkst. litų per metus, žibalui – 3 tūkst. litų per metus. Lyginant su visais naftos produktų atsargų sukaupto ir saugojimo kaštais, tai sudaro tik labai nedidelę kaštų dalį, todėl tolimesniame pasekmių įvertinime šių kaštų nenagrinėsime, nors formuojant atsargų kaupimo ir saugojimo modelį rekomenduotume į juos atsižvelgti.

Kadangi pagrindinę kaštų dalį sudaro atsargų sukaupto ir saugojimo kaštai, tai priimant esminius sprendimus vyriausybė turėtų atsižvelgti būtent į šias kaštų grupes bei į veiksnius, įtakojančius šiuos kaštus.

7 lentelė. Naftos produktų sukauptimo bei laikymo kaštai pagal atskiras produktų rūšis, mln. litų

Kaštai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Iš viso	Nuolatiniai
Benzino	12,7	13,6	15,0	16,7	18,4	19,7	95,9	11,8
Dyzelinio kuro	35,3	37,8	41,7	46,6	51,3	54,9	267,6	33,5
Žibalo	1,1	1,3	1,5	1,7	1,9	2,1	9,6	1,2
Mazuto	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Iš viso kaštų	49,0	52,6	58,2	65,0	71,6	76,7	373,1	46,6

Didžiausia kaštų dalis yra susijusi su dyzelinio kuro atsargų kaupimu bei saugojimu, kadangi šio naftos produkto suvartojimo dalis bendroje naftos produktų rinkoje paskutiniaisiais metais išaugo ir dėl to bus reikalinga sukaupti didesnę atsargų kiekį. Tai sudarys nuo 35 iki 55 mln. litų per metus. Iš viso 2002 – 2007m. laikotarpiu dyzelinio kuro sukauptimo ir saugojimo kaštai sudarys 268 mln. litų. Pastovūs kaštai susiję su dyzelinio kuro saugojimu sudarys 33,5 mln. litų.

9 grafikas. Naftos produktų sukauptimo ir laikymo kaštai pagal atskiras produktų rūšis, mln. litų

Benzino sukauptimo ir saugojimo kaštai sudarys 12,7 – 19,7 mln. litų per metus. Pastovūs benzino saugojimo kaštai sieks 11,8 mln. litų. Iš viso 2002 – 2007m. laikotarpiu benzino sukauptimo ir saugojimo kaštai sudarys 95,9 mln. litų, kas yra beveik 3 kartus mažiau už dyzelinio kuro sukauptimo ir saugojimo kaštus.

Žibalo sukauptimo kaštai sudarys 1,1 mln. litų 2002m. bei didės iki 2,1 mln. litų 2007m. Pastovūs žibalo kaštai sudarys apie 1,2 mln. litų. Iš viso 90 dienų žibalo atsargoms sukaupti reikės 9,6 mln. litų.

Kadangi šiuo metu jau yra pakankamai sukaupta mazuto atsargų, tai papildomo mazuto kiekio ryšium su direktyvos 98/93/EC reikalavimais nereikės kaupti. Todėl ir papildomų kaštų, susijusių su mazuto kaupimu ir saugojimu nebus patiriama. Tikėtina, kad energetikos įmonės papildomų kaštų gali patirti dėl 2 mėn. privalomų kuro atsargų sukauptimo, kurių reikalauja energetikos įstatymas. Tačiau tai nėra direktyvos 98/93/EC reikalavimas ir šie tikėtini kaštai neturėtų būti atspindėti šioje poveikio analizėje.

Taip pat vertinant direktyvos įgyvendinimo poveikį reikėtų atsižvelgti ir į valstybės administracinius kaštus. Numatoma, kad naftos produktų atsargų sukaupti priežiūrai ir administraciniams darbams atlikti bus priimta papildomai 3 – 5 darbuotojai. Reikalingą programinę įrangą žada dovanoti Danijos energetikos agentūra. Darydami prielaidą, jog vidutinis naujai pririmtų darbuotojų atlyginimas bus 2000 litų, ir įvertindami SODROS išlaidas gauname, jog vien naujų darbuotojų pritraukimas ir jų išlaikymas valstybės biudžetui papildomai kainuos nuo 94 iki 157 tūkst. litų kasmet. Tikėtina, kad valstybės administracinės išlaidos bus dar didesnės, kadangi reikėtų įvertinti kitas papildomas išlaidas.

5.4.3 Naftos produktų atsargų sukaupti ir saugojimo finansavimas

Vyriausybės strateginio planavimo komiteto 2001m. kovo 23d. posėdžio sprendimu numatyta 70% naftos produktų atsargų pavesti sukaupti ūkio subjektams, o 30% finansuoti iš valstybės biudžeto.

8 lentelė. Naftos produktų atsargų kaupimo valstybės ir verslo subjektų finansuojamos kaštų dalys, mln. litų

	Valstybė	Verslo įmonės
2002 m.	14,7	34,3
2003 m.	15,8	36,8
2004 m.	17,5	40,7
2005 m.	19,5	45,5
2006 m.	21,5	50,1
2007 m.	23,0	53,7
Iš viso	111,9	261,2
Nuolatiniai	14,0	32,6

Laikantis šių santykių naftos produktų atsargų kaupimas bei saugojimas biudžetui kainuotų 15-23 mln. litų, o ūkio subjektams 34-54 mln. litų per metus. Nuolatiniai kaštai, susiję su naftos atsargų saugojimu, valstybės biudžetui kainuotų 14 mln. litų, verslo įmonėms – 33 mln. litų kasmet.

9 lentelė. Naftos produktų atsargų kaupimo valstybės finansuojama kaštų dalis pagal atskirus produktus, mln. litų

Kaštai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Iš viso	Nuolatiniai
Benzino	3,8	4,1	4,5	5,0	5,5	5,9	28,8	3,6
Dyzelinio kuro	10,6	11,3	12,5	14,0	15,4	16,5	80,3	10,1
Žibalo	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6	2,9	0,4
Iš viso kaštų	14,7	15,8	17,5	19,5	21,5	23,0	111,9	14,0

Proporcingai valstybė kasmet 4-6 mln. litų finansuotų benzino atsargų sukauptimą ir saugojimą, 11-17 mln. litų – dyzelinio kuro atsargų sukupimą ir saugojimą, bei 0,3-0,6 mln. litų – žibalo sukupimą bei saugojimą. Nuolatinis finansavimo poreikis atsargų

saugojimui būtų: benzinui – 3,6 mln. litų, dyzeliniam kurui – 10,1 mln. litų, žibalui – 0,4 mln. litų.

10 lentelė. Naftos produktų atsargų kaupimo verslo subjektų finansuojama kaštų dalis pagal atskirus produktus, mln. litų

Kaštai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Iš viso	Nuolatiniai
Benzino	8,9	9,5	10,5	11,7	12,9	13,8	67,2	8,3
Dyzelinio kuro	24,7	26,4	29,2	32,6	35,9	38,5	187,3	23,5
Žibalo	0,8	0,9	1,0	1,2	1,3	1,5	6,7	0,9
Mazuto	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Iš viso kaštų	34,3	36,8	40,7	45,5	50,1	53,7	261,2	32,6

Verslo subjektams kiekvienais metais tektų finansuoti 9-14 mln. litų benzino sukaupimo ir saugojimo kaštus, 25-39 mln. litų dyzelinio kuro sukaupimo ir saugojimo kaštus, 0,8-1,5 mln. litų žibalo sukaupimo ir saugojimo kaštus. Nuolatinis finansavimo poreikis atsargų saugojimui būtų: benzinui – 8,3 mln. litų, dyzeliniam kurui – 23,5 mln. litų, žibalui – 0,9 mln. litų. Ši verslo subjektų finansuojama atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštų dalis yra labai svarbi poveikio šalies ekonomikai įvertinimui, kadangi būtent ši kaštų dalis bus perkeliama galutiniam vartotojui.

5.4.4 Naftos produktų atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštus įtakojantys veiksniai

Iš tikrųjų naftos produktų privalomųjų atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštai gali skirtis nuo kaštų, apskaičiuotų remiantis 5.4.1 skyriaus pradžioje išdėstytomis prielaidomis. Tai gali įtakoti visa eilė veiksnių:

- Akcizo mokesčio taikymas kaupiamoms naftos produktų atsargoms;
- Atsargų kaupimo periodas;
- Naftos kainų pokyčiai pasaulinėje rinkoje;
- USD/EUR santykio įtaka degalų kainoms Lietuvoje.

Akcizo mokesčio taikymo įtaka atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštams

Jeigu naftos produktų atsargų sukaupimui būtų taikomas akcizo mokestis tai atsargų sukaupimo kaštai žymiai išaugtų. Jie siektų 53 mln. litų per metus ir būtų 20 mln. litų arba 61% didesni nei tuo atveju, jeigu akcizo mokestis nebūtų taikomas. Visi kaštai, susiję su atsargų sukaupimu ir jų saugojimu išaugtų iki 69-102 mln. litų per metus. Šiuo atveju valstybės finansuojama dalis išaugtų apie 6-8 mln. litų per metus, o verslo subjektams tektų papildomai išleisti 14-18 mln. litų per metus. Visa ši suma būtų perkelta galutiniam vartotojui, o tai dar labiau padidintų naftos produktų brangimą.

Nagrinėjant problemą kompleksiskai reikėtų atsižvelgti ir į kitus veiksnius, susijusius su naftos produktų akcizais. Lietuvai mokesčių derybiniame skyriuje teks priimti sprendimą,

susijusį su dyzelinių degalų akcizo didinimu. Kad atitiktų minimalią ES normą, akcizas nuo 560 litų už toną turi būti padidintas iki 1003 litų. Numatyta, kad šį lygį dyzelinių degalų akcizas turi pasiekti iki 2004 metų pradžios (iki planuojamo stojimo į Europos Sąjungą). Tai skaudžiai atsilieps žemės ūkiui, kroviniui ir keleiviniui transportui, individualiems vartotojams. Jeigu naftos produktų atsargų kaupimui būtų taikomas akcizo mokestis, tai dyzelinių degalų sukaupimo kaštai dėl to dar labiau padidėtų, kurie ir taip sudaro didžiausią dalį tarp kitų produktų sukaupimo kaštų. Tad taikyti akcizo mokestį kaupiamoms naftos produktų atsargoms nerekomenduojama.

Trumpesnio atsargų kaupimo periodo taikymo įtaka sukaupimo ir saugojimo kaštams

Jeigu naftos produktų atsargoms sukaupti nebūtų taikomas pereinamasis laikotarpis iki 2008m. sausio 1d., o privalomas atsargas reikėtų sukaupti iki orientacinės įstojimo į Europos Sąjungą datos – 2004m. sausio 1d., tai Lietuvos ūkio subjektai patirtų didesnę šoką ir didesnę naftos produktų kainų šuolį. Darant prielaidą, kad naftos produktų atsargas reikėtų sukaupti per 2 metų laikotarpį, tai metiniai atsargų sukaupimo kaštai sudarytų apie 98 mln. litų, kas būtų tris kartus daugiau nei šešerių metų kaupimo laikotarpiu. Visi kaštai, susiję su atsargų sukaupimu ir saugojimu siektų 118-137 mln. litų per metus. Šiuo atveju valstybės finansuojama dalis siektų 36-41 mln. litų per metus ir būtų apie 20 mln. litų didesnė nei šešerių metų kaupimo laikotarpiu. Verslo subjektų finansuojama dalis sudarytų 83-96 mln. litų per metus ir būtų 45-59 mln. litų daugiau nei taikant 6 metų atsargų sukaupimo laikotarpį.

Akivaizdu, kad trumpas atsargų sukaupimo periodas nėra parankus Lietuvos ūkiui, todėl pereinamasis laikotarpis, siekiant išvengti didesnio naftos produktų kainų augimo, yra palankesnis kelias integruojantis į ES valstybių bendriją.

Naftos kainų įtaka atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštams

Privalomųjų naftos produktų atsargų sukaupimui ir jų saugojimui nemažą įtaką turės ir pasauliniai naftos kainų svyravimai, kadangi galutinių naftos produktų kainos tiesiogiai priklauso nuo žalios naftos kainų.

Atlikus Londono tarptautinės naftos biržos (IPE) naftos ateities sandorių kainų kitimo 1990 – 2001m. analizę, paaiškėjo, kad per metus vidutiniškai naftos kaina gali išaugti 8,41% (taikant aritmetinį vidurkį). Tačiau šis skaičius nereiškia, kad tokio naftos kainų augimo reikėtų laukti kiekvienais metais, nes po augimo dažnai seka kainų kritimas. Taikant geometrinį vidurkį yra apskaičiuota, kad ilgametis naftos kainų augimas yra 1,5% kasmet.

Taigi atliekant atsargų sukaupimo kaštų jautrumą naftos kainai, įvertinsime galimus kaštus naftos kainai esant 10% didesnei nei dabar ir pesimistiniu atveju - 20% didesnei nei dabar. Jeigu naftos kaina būtų 10% didesnė ir to pasėkoje naftos produktai taip pat pabrangtų 10%, tai naftos produktų sukaupimo kaštai kiekvienais metais būtų 3 mln. litų

didesni ir siektų 36 mln. litų. Bendri sukaupimo ir saugojimo kaštai sudarytų 52-81 mln. litų kasmet.

Naftos produktams pabrangus 20%, atsargų sukaupimo kaštai kasmet būtų 6,5 mln. litų didesni ir siektų 39 mln. litų. Bendri atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštai sudarytų 56-85 mln. litų per metus. Proporcingai padidėtų ir valstybės bei verslo subjektų finansuojamos dalys.

Naftos produktų kainų augimas neigiamai įtakotų atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštus, kas savo ruožtu dar labiau padidintų galutinių naftos produktų kainas. Atvirkštinę įtaką turėtų naftos produktų kainų smukimas, tačiau šis scenarijus yra mažai tikėtinas.

USD/EUR santykio įtaka naftos produktų atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštams

Lietuvos bankas priėmė sprendimą, kad nuo 2002m. vasario 2d. litas bus perorientuotas nuo JAV dolerio prie euro. Naftos perdirbimo sektoriui lito perorientavimas nebus naudingas, nes perdirbama žaliava iš esmės importuojama tik iš Rusijos ir atsiskaitymai vyksta JAV doleriais. Tai pabrėžiama ir “Vilniaus banko” išleistoje *Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje Nr. 6*. Naftos perdirbimo sektorius beveik neatsiskaito už prekes litais, išskyrus išmokamą darbo užmokestį, kurio lyginamasis svoris visose išlaidose yra itin mažas (3,7%). Kita vertus, pagamintos produkcijos už litus parduodama kur kas daugiau. Susidarius pajamų litais ir sąnaudų doleriais “žirklėms”, didesnę valiutos kurso riziką sektorius patirs, kai lito ir dolerio kursas nebus fiksuotas, todėl USD/EUR svyravimai gali atsiliepti net ir naftos produktų kainoms. Jeigu JAV doleris euro atžvilgiu kils, tai naftos perdirbimo sektorius patirs nuostolius ir vienas iš galimų sprendimų būdų – galutinių naftos produktų kainų didinimas. Tačiau toks sprendimas nebūtų pateisinamas, nes nuo valiutų kursų svyravimų turėtų būti draudžiamasi išvestiniais finansiniais instrumentais (išankstiniais sandoriais, opcionais).

Vis dėlto USD/EUR santykio įtaką, galima prilyginti naftos kainų kitimo įtakai ir teigti, jog JAV doleriui pakilus euro atžvilgiu 10%, metiniai naftos produktų sukaupimo kaštai būtų 3 mln. litų didesni, o pakilus 20%, metiniai naftos produktų sukaupimo kaštai būtų 6,5 mln. litų didesni.

Atvirkštinę įtaką naftos perdirbimo sektoriui turėtų JAV dolerio smukimas euro atžvilgiu. Tačiau nelabai tikėtina, kad dėl tokio palankaus valiutos kurso kitimo patirtais pelnais naftos sektorius dalintųsi su galutiniu vartotoju.

5.4.5 Naftos produktų kokybės atitikimo Europos Sąjungos standartams įtaka atsargų sukaupimui ir saugojimui

Šiuo metu Mažeikių naftos perdirbimo įmonėje gaminamas dyzelinis kuras, žibalas ir 60% benzinų atitinka Europos Sąjungos keliamus kokybinius reikalavimus. Blogesnėje padėtyje yra mazutas, kuris dar netenkina ES standartų.

Mažeikių naftos perdirbimo įmonė planuoja atlikti gamybos modernizavimą benzinams, pilnai atitinkantiems ES standartus, gaminti iki 2007m., o mazutui - iki 2010m. Pirmajam modernizavimo etapui ūkio ministerijos duomenimis reikėtų apie 340 mln. litų investicijų, antrajam - irgi panašios sumos.

Kadangi Lietuvos naftos produktų kainos jau šiuo metu yra nustatomos atitinkamai pagal Europos biržų kainų lygį, tai naftos produktų kainos dėl atliktų modernizavimo darbų neturėtų kilti.

Numatomi naftos produktų kokybiniai pokyčiai neturėtų daryti įtakos kaštams, susijusiems su naftos produktų saugojimu, nes bet kuriuo atveju reikalingas saugomų naftos produktų pakeitimas. Benzino ir dyzelinio kuro vidutinis galimas saugojimo laikotarpis yra vieneri metai, mazuto – 5 metai. Tačiau energetikos įmonės mazutą naudoja pastoviai ir jo atnaujinimas gaunasi natūraliai. Šie pakeitimo kaštai jau yra įvertinti atliktoje kaštų analizėje.

5.4.6 Direktyvos įgyvendinimo poveikis naftos produktų kainoms

Direktyvos įgyvendinimo poveikis naftos produktų kainoms vertinamas remiantis šiomis pagrindinėmis prielaidomis:

- 30% atsargų kaupimo ir saugojimo kaštų finansuojama iš valstybės biudžeto;
- Visi verslo subjektų patiriami kaštai bus perkeltami galutiniams vartotojams padidinant naftos produktų kainas;
- Į naftos produktų kainų padidėjimą įkalkuliuota 12% pelno norma, kuri reikalinga investicijų į apyvartinio kapitalo padidėjimą finansavimo kaštams padengti ir pelningumui užtikrinti;
- Naftos produktų kainų padidėjimas apskaičiuojamas per metus patiriamų papildomų kaštų kiekį dalinant iš tų metų prognozuojamo konkretaus naftos produkto suvartojimo kiekio, abstrahuojantis nuo galimo kitų veiksnių poveikio.

Dėl privalomųjų naftos produktų atsargų sukaupimo ir saugojimo labiausiai brangtų dyzelinis kuras – nuo 48 iki 64 litų už toną. Ilgalaikėje perspektyvoje dyzeliniai degalai pabrangtų 39 litais už toną. Benzino pabrangimas siektų 26-39 litus už toną. Ilgu laikotarpiu benzino pabrangimas nusistovėtų ties 23 litais už toną. Žibalas atitinkamai brangtų 32-49 litų už toną, o ilgu laikotarpiu – 29 litais už toną. Mazutas brangti neturėtų.

11 lentelė. Naftos produktų pabrangimas dėl atsargų sukaupimo lyginant su 2001m., litais už toną

Produktai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Ilgalaikis
Benzinas	26	28	30	34	37	39	23
Dyzelinis kuras	48	50	54	58	62	64	39
Žibalas	32	36	40	43	46	49	29
Mazutas	0	0	0	0	0	0	0

Jeigu skaičiuotume procentinį pabrangimą, tai 2002m. ryšium su privalomųjų atsargų kaupimu ir saugojimu bazinė benzino kaina padidėtų 2,1%, dyzelinio kuro – 4,1% ir žibalo – 2,6%. Per kitus metus naftos produktų kainos augtų nežymiai ir 2007m. lyginant su 2001m. atitinkami jos būtų padidėję: benzino – 3,2%, dyzelinio kuro – 5,5%, žibalo – 4,0%. Ilgalaikėje perspektyvoje dėl naftos produktų saugojimo patiriamų kaštų, naftos produktų kainos turėtų sumažėti ir benzino pabrangimas turėtų siekti 1,9%, dyzelinio kuro – 3,3%, žibalo – 2,3%.

12 lentelė. Naftos produktų pabrangimas dėl atsargų sukaupimo lyginant su 2001m., procentais nuo bazinės kainos (be akcizų ir be PVM)

Produktai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Ilgalaikis
Benzinas	2,1%	2,3%	2,5%	2,8%	3,0%	3,2%	1,9%
Dyzelinis kuras	4,1%	4,3%	4,6%	5,0%	5,3%	5,5%	3,3%
Žibalas	2,6%	2,9%	3,2%	3,5%	3,8%	4,0%	2,3%
Mazutas	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Jeigu vertintume naftos produktų kainų padidėjimą nuo bazinės kainos plus akcizo mokesčio, tai procentinis naftos produktų kainos pabrangimas, susijęs su direktyvos 98/93/EC įgyvendinimu būtų dar mažesnis. 2002m. galutiniams vartotojams – ūkio subjektams naftos produktų kainos padidėtų atitinkamai: benzino – 1,1%, dyzelinio kuro – 2,8%, žibalo – 1,8%. Per sekančius metus naftos produktų kainų augimas būtų labai mažas.

13 lentelė. Naftos produktų pabrangimas dėl atsargų sukaupimo lyginant su 2001m., procentais nuo bazinės kainos ir akcizo mokesčio (be PVM)

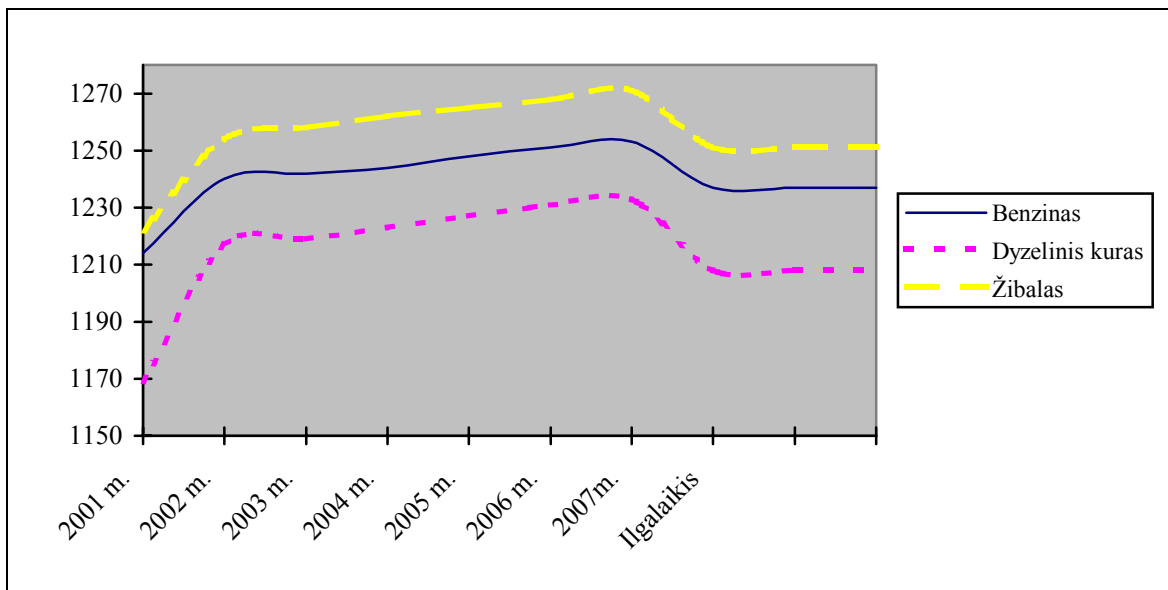
Produktai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Ilgalaikis
Benzinas	1,1%	1,1%	1,3%	1,4%	1,5%	1,6%	1,0%
Dyzelinis kuras	2,8%	2,9%	3,1%	3,4%	3,6%	3,7%	2,3%
Žibalas	1,8%	2,0%	2,2%	2,4%	2,6%	2,7%	1,6%
Mazutas	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

A. Baranausko, Lietuvos nacionalinės vežėjų asociacijos LINAVA sekretoriaus transporto politikai, teigimu, dyzelinio kuro kainų pabrangimas 3% vežėjams labai reikšmingos įtakos neturės ir jų konkurencingumas dėl to neturėtų nukentėti, kadangi tarptautiniais gabenimais užsiimančios vežėjų kompanijos degalų pilasi ir kitose šalyse. Gal kiek stipresnį poveikį pajustų vietiniais krovinių bei keleivių pervežimais užsiimančios kompanijos, tačiau ir dabar degalų kainos yra svyruojančios, todėl 3% pokytis į vieną ar į

kitą pusę reikšmingos įtakos nedarys. Jeigu naftos produktų atsargų kaupimui pereinamasis laikotarpis nebūtų taikomas ir dyzelinio kuro kainos apytiksliai išaugtų 7%, tai, A. Baranausko teigimu, toks kainų padidėjimas jau turėtų apčiuopiamą neigiamą įtaką vežėjams.

Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacijos vyriausio finansininko V. Galinto nuomone, toks 3% dyzelinio kuro pabrangimas ypatingai reikšmingos įtakos žemės ūkiui neturės. Augalininkystės sektoriuje kuro sąnaudos vidutiniškai sudaro apie 15% bendroje kaštų struktūroje (grūdinių kultūrų auginime - 15%, cukrinių runkelių - 12%, bulvių auginime - 10%, linų auginime - 15%), o gyvulininkystės sektoriuje – tik apie 3,5%. Dėl tokio nežymaus kuro pabrangimo bendras kaštų lygis augalininkystės sektoriuje padidėtų tik apie 0,5%. Tiesa, tai irgi darytų neigiamą įtaką, kadangi šiuo metu tik cukrinių runkelių ir linų auginimas duoda pelno, o žemės ūkio produkcijos kainų kelti neįmanoma. Tačiau privalomųjų naftos produktų atsargų kaupimui netaikant pereinamojo laikotarpio ir tokiu būdu dyzelinio kuro kainai išaugus 7%, žemės ūkis patirtų didesnius nuostolius.

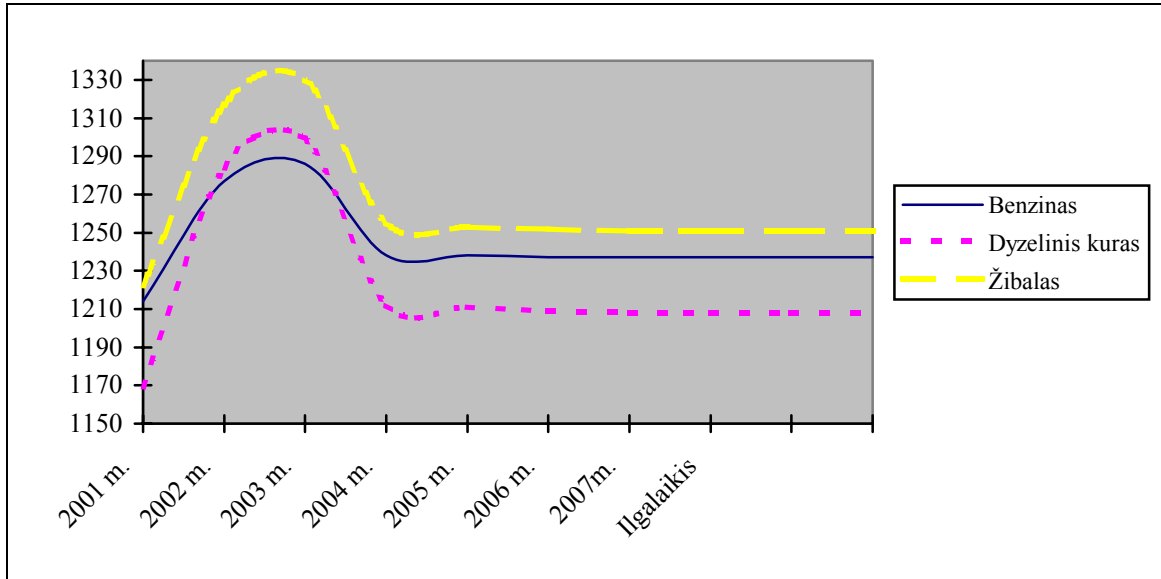
Remdamiesi šiais skaičiavimais drįstame teigti, jog dėl privalomųjų naftos produktų atsargų kaupimo sąlygotas naftos produktų kainos padidėjimas labai neigiamo poveikio ūkio subjektams neturės.

10 grafikas. Bazinių naftos produktų kainų kitimo tendencijos, taikant 6 metų atsargų kaupimo periodą, litais

Naftos produktų pabrangimas apskaičiuotas tokiu principu, kad per metus patiriamų kaštų dalis perkeliama tais pačiais metais ant naftos produktų kainų ir taip kiekvienais metais, kol ilgalaikėje perspektyvoje naftos produktų pabrangimas bus tik ta dalimi, kad kompensuoti pastovius saugojimo kaštus, tuo tarpu naftos produktų sukaupto kaupimo kaštai jau bus padengti.

Jeigu atsargų kaupimas vyktų per trumpesnę periodą, tai naftos produktų pabrangimas pačioje pradžioje būtų ženklėsnis nes reikėtų iššaldyti didesnį kiekį lėšų atsargoms sukaupti. Kainų pabrangimas taip pat priklausytų nuo metų skaičiaus, per kurį verslo subjektai siektų, kad atsipirktų jų investuotos lėšos. Ilgu periodu naftos kainų pabrangimas išsilygintų nepriklausomai nuo atsargų sukauptimo laikotarpio.

11 grafikas. Bazinių naftos produktų kainų kitimo tendencijos, taikant 2 metų atsargų kaupimo periodą, litais

11 grafike pavaizduotos tikėtinos naftos produktų kainų kitimo tendencijos, jeigu nebūtų taikomas pereinamasis laikotarpis ir naftos produktų atsargas reikėtų sukaupti iki 2004m. sausio 1d. Šio scenarijaus atveju pasireikštų spartesnis naftos produktų kainų šuolis ir ūkio subjektai patirtų didesnę šoką. Todėl ūkinių subjektų veiklos stabilumui užtikrinti yra būtinas pereinamasis laikotarpis.

Žvelgiant į problemą kompleksiskai, reikėtų įvertinti ir tai, kad laikantis Europos Sąjungos reikalavimų, Lietuvos Respublikos Vyriausybė privalės didinti naftos produktų akcizus bent iki minimalių ES normų: benzino – iki 1401 lito, dyzelinio kuro – iki 1003 litų, žibalo – iki 1066 litų, mazuto – iki 48 litų. Lietuva gavo neigiamą atsakymą dėl pereinamojo laikotarpio su šiuo akcizų didinimu susijusiame mokesčių derybiniame skyriuje, tad jau 2002m. planuojama akcizus atitinkamai padidinti: benzinui – iki 1250 litų, dyzeliniam kurui ir žibalui – iki 720 litų, mazutui – iki 45 litų. Todėl įvertinant ir šį veiksnių suminis poveikis naftos produktų kainoms būtų ženklus.

Vien tik akcizo padidinimas dyzeliniam kurui iki 720 litų 2002m. iš valstybės biudžeto pareikalautų papildomai apie 100 mln. litų kompensacijų žemdirbiams. Todėl dyzelinio kuro pabrangimas dėl atsargų kaupimo gali dar labiau paaštrinti problemą ir padidinti spaudimą biudžetui.

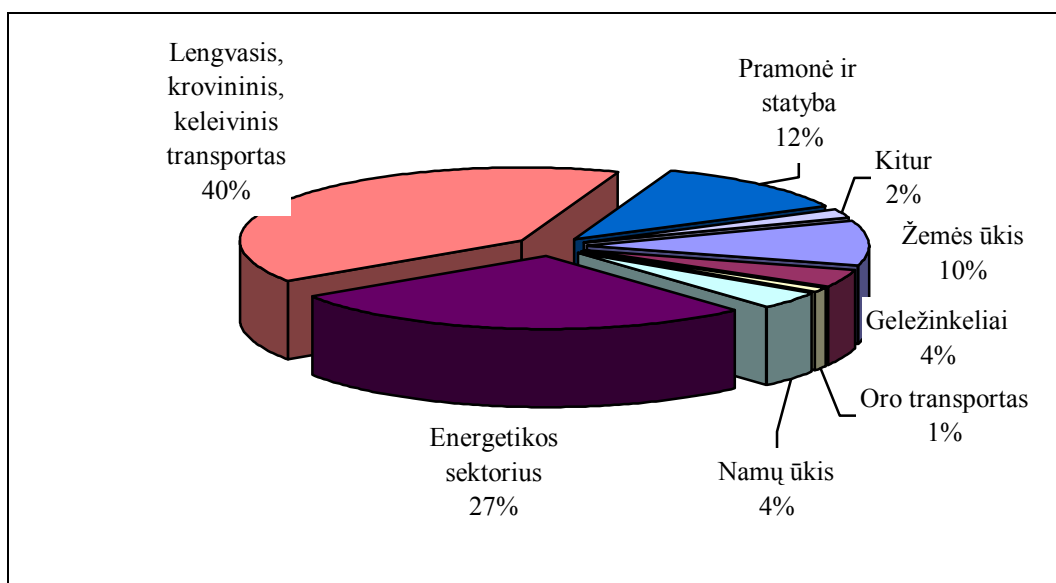
Nesant galimybės akcizų tarifų harmonizavimo su Europos Sąjungos reikalavimais išdėstyti per ilgesnį periodą, 90 dienų naftos produktų atsargų kaupimo pereinamasis laikotarpis, siekiant sušvelninti neigiamą visuminį poveikį Lietuvos ūkiui, yra ypatingai reikalingas.

5.5. Direktyvos įgyvendinimo poveikis naftos produktų vartotojams

5.5.1 Naftos produktų rinkos struktūra pagal vartojimą sektoriuose

Galima išskirti šias pagrindines naftos produktų vartotojų grupes, kurie patirs vienokią ar kitokią poveikį, susijusį su privalomųjų naftos produktų atsargų kaupimu:

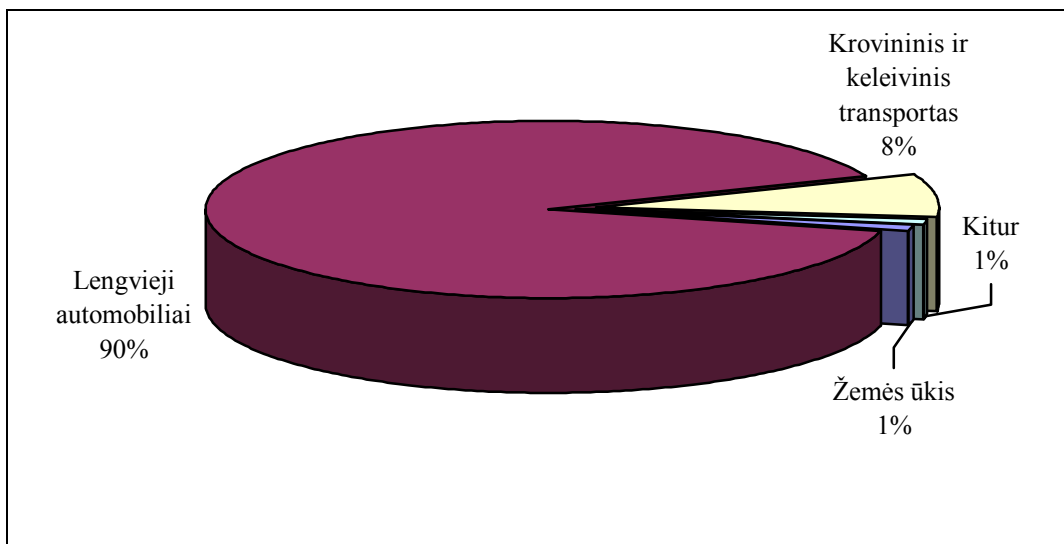
- energetikos sektorius,
- lengvųjų automobilių transportas,
- krovininis ir keleivinis transportas,
- geležinkelio transportas,
- žemės ūkis,
- oro transportas.

Šaltinis: UAB "Ekonominės konsultacijos ir tyrimai"

12 grafikas. Lietuvos naftos produktų rinkos struktūra pagal vartojimą sektoriuose

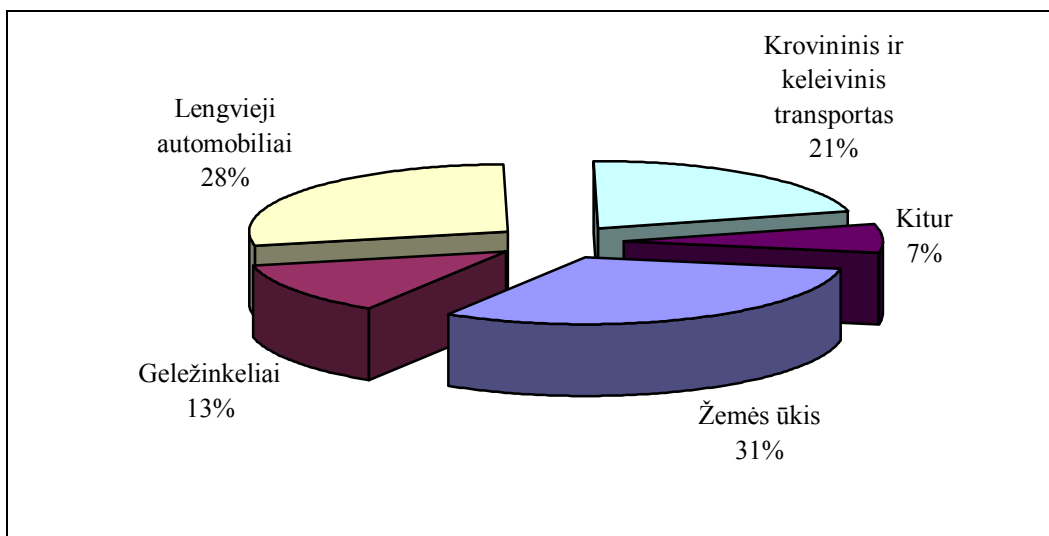
Pagrindiniai naftos produktų vartojimo sektoriai yra energetika, lengvasis, krovininis bei keleivinis transportas, žemės ūkis, pramonė ir statyba. Pažymėtina, kad žemės ūkyje, geležinkeliuose bei krovininių ir keleivių pervežimų veikloje pagrindinė naudojama kuro rūšis yra dyzeliniai degalai. Tuo tarpu benzinais daugiausia vartojami lengvuosiuose automobiliuose. Mazutas – energetikos sektoriuje.

Šaltinis: UAB "Ekonominės konsultacijos ir tyrimai"

13 grafikas. Lietuvos benzinių rinkos struktūra pagal vartojimą sektoriuose

Lengvieji automobiliai suvartoja 90% benzino. 4-5% visų lengvųjų automobilių priklauso įmonėms. Žymią dalį benzino suvartoja krovininių ir keleivių pervežimo transportas - 8%.

Šaltinis: UAB "Ekonominės konsultacijos ir tyrimai"

14 grafikas. Lietuvos dyzelinio kuro rinkos struktūra pagal vartojimą sektoriuose

Dyzelinio kuro daugiausia sunaudoja žemės ūkis – 31%, lengvieji automobiliai – 28%, krovininių ir keleivių pervežimo transportas – 21%.

5.5.2 Direktyvos įgyvendinimo poveikis pagrindinėms vartotojų grupėms

Skaičiavimai atlikti remiantis naftos rinkos struktūros analize pagal atskiras vartotojų grupes, atsargų kaupimo kaštų analize. Taip pat direktyvos įgyvendinimo poveikis naftos produktų vartotojams vertinamas remiantis šiomis pagrindinėmis prielaidomis:

- 30% atsargų kaupimo ir saugojimo kaštų finansuojama iš valstybės biudžeto;
- Visi verslo subjektų patiriami kaštai bus perkelti galutiniams vartotojams padidinant naftos produktų kainas;
- Į galutinių vartotojų patiriamus papildomus kaštus įkalkuliuota 12% pelno norma, kuri reikalinga investicijų į apyvartinio kapitalo padidėjimą finansavimo kaštams padengti ir pelningumui užtikrinti;

14 lentelė. Papildoma kaštų dalis, tenkanti naftos produktų vartotojams, dėl privalomųjų atsargų sukaupimo, mln. litų*

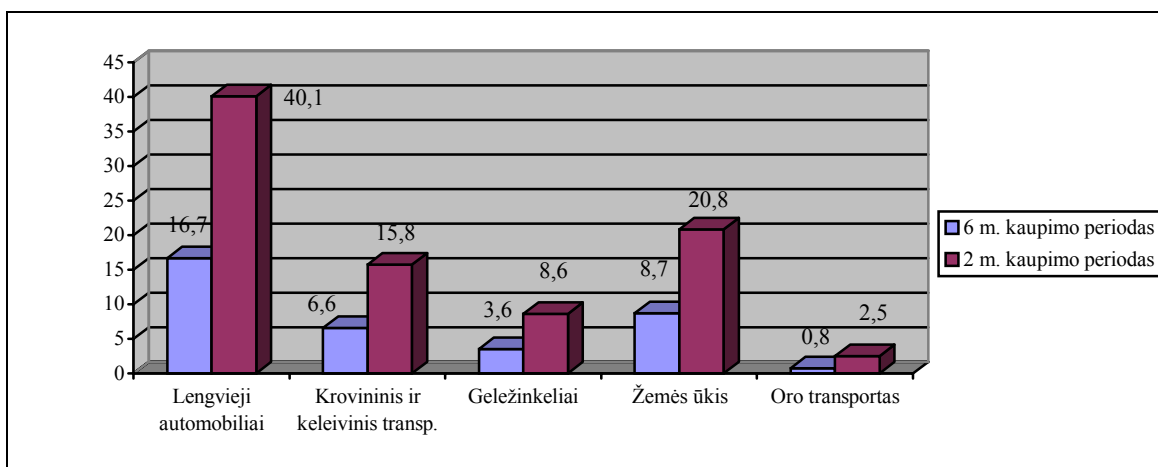
Sektoriai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Iš viso	Nuolatiniai
Energetika	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lengvieji automobiliai	16,7	17,9	19,7	22,0	24,2	25,9	126,4	15,7
Krovininis ir keleivinis transp.	6,6	7,1	7,8	8,7	9,6	10,3	50,1	6,3
Geležinkeliai	3,6	3,9	4,3	4,7	5,2	5,6	27,3	3,4
Žemės ūkis	8,7	9,3	10,3	11,5	12,6	13,5	65,8	8,2
Oro transportas	0,8	1,0	1,2	1,3	1,5	1,7	7,5	1,0

* Paskaičiuota autoriaus

Skaičiavimai rodo, kad didžiausią poveikį patirtų lengvųjų automobilių sektorius. Jam tektų nuo 17 iki 26 mln. litų papildomų kaštų per metus. Pastovi papildoma našta lengvųjų automobilių sektoriui sudarytų apie 16 mln. litų. Žemės ūkio papildomi kaštai sudarytų 9-14 mln. litų kasmet, o pastovūs kaštai būtų apie 8 mln. litų. Krovinių ir keleivių pervežimo sektoriui atsargų kaupimo periodu tektų 7-10 mln. litų papildomų kaštų našta per metus. Pastovūs kaštai siektų apie 6 mln. litų. Geležinkeliai patirtų 4-6 mln. litų papildomų kaštų, o pastovūs kaštai sudarytų apie 3,4 mln. litų. Oro transportui tektų nuo 0,8 iki 1,7 mln. litų papildomų kaštų kasmet.

Energetikos sektorius dėl direktyvos 98/93/EC įgyvendinimo papildomų kaštų nepatirtų arba jo patiriama dalis būtų labai nežymi, kadangi visas reikalingų sukaupti 90 dienų mazuto atsargų kiekis jau šiuo metu yra sukauptas ir saugomas.

Tačiau žiūrint į problemą kompleksiskai reikėtų dėmesį atkreipti į tai, kad nuo 2002m. akcizas mazutui didinamas nuo 20 litų iki 45 litų. Dėl mazuto brangimo labiausiai nukentėtų energetikos įmonės ir visų pirma šilumos gamintojai, kadangi šilumos tarifai yra reguliuojami valstybės, o ne rinkos. Jau šiuo metu daugelis Lietuvos šilumos tiekėjų yra ant bankroto ribos, nes už patiektą šilumą neatsiskaito visų pirma biudžetinės organizacijos ir gyventojai. Šilumos tarifų brangimas skaudžiai paliestų didžiąją gyventojų dalį, juo labiau, kad po 2 metų bus panaikinta PVM lengvata.

15 grafikas. Atsargų sukaupimo poveikio naftos produktų vartotojams palyginimas 2002m., jei nebūtų pereinamojo laikotarpio, mln. litų

Jeigu naftos produktų atsargų sukaupimui nebūtų taikomas pereinamasis laikotarpis ir atsargas reikėtų sukaupti per 2 metus iki 2004m. sausio 1d., tai galutiniams vartotojams tenkama papildomų kaštų dalis žymiai išaugtų – iki 2,5-3 kartų. 2002m. lengvųjų automobilių sektoriui tenkama papildomų kaštų dalis išaugtų nuo 17 iki 40 mln. litų, krovininiam ir keleiviniam transportui – nuo 7 iki 16 mln. litų, geležinkeliams – nuo 4 iki 9 mln. litų, žemės ūkiui – nuo 9 iki 21 mln. litų, oro transportui – nuo 0,8 iki 2,5 mln. litų. Ilgame laikotarpyje galutiniams vartotojams tenkantys papildomi kaštai, susiję su naftos produktų atsargų saugojimu, būtų tokie patys kaip ir taikant 6 metų kaupimo periodą.

15 lentelė. Santykinis atsargų sukaupimo poveikis naftos produktų vartotojams 2002m., procentais

Sektoriai	Padidėjusių kaštų dalis nuo suteiktų paslaugų/parduotos produkcijos	Padidėjusių kaštų dalis nuo pridėtinės vertės
Krovininis ir keleivinis transp.	0,55%	0,57%*
Geležinkeliai	0,60%	
Žemės ūkis	0,19%	0,28%
Oro transportas	0,32%	1,04%

* Ši santykinė dalis apskaičiuota visam sausumos transportui (įskaitant ir geležinkelius)

Nagrinėjant papildomai patiriamų kaštų santykinį poveikį galutiniams vartotojams, galima daryti išvadą, kad labiausiai nukentėtų transporto sektorius. Geležinkeliams 2002m. tenkanti papildoma kaštų dalis sudarytų 0,55% nuo per metus suteiktų paslaugų vertės, krovininiam ir keleiviniam transportui – 0,60%, oro transportui – 0,32%. Šį neigiamą poveikį sustiprina ir tas faktas, jog išlaidos degalams sudaro apie 50% visų gabenimais užsiimančių įmonių sąnaudų.

Lyginant su transporto sektoriumi daug mažiau nukentėtų žemės ūkis. Jam tenkami papildomi kaštai sudarytų 0,19% nuo per metus pagamintos produkcijos vertės. Tačiau vertinant įtaką žemės ūkiui reikia atsižvelgti ir į tą faktą, jog žemės ūkio įnašas į šalies BVP nuolat mažėja, o žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos krenta. 2000m. žemės

ūkyje dirbo didžiausias skaičius darbuotojų – 19,6% nuo visų užimtų gyventojų. Todėl dėl padidėjusių kaštų spaudimo, galimas užimtų gyventojų žemės ūkyje skaičiaus mažėjimas, kas įtakotų nedarbo lygio augimą.

V. Tovensko, Lietuvos ūkininkų sąjungos valdybos pirmininko, teigimu, žemės ūkio produkcijos kainų didinti neįmanoma, todėl dėl padidėjusių kuro sąnaudų žemės ūkio bendrovės ir ūkininkai patirtų nuostolius.

Panašios pasiskirstymo tendencijos išlieka ir nagrinėjant santykinį poveikį pagal sukuriamą pridėtinę vertę. Sausumos transportui tenkanti kaštų dalis sudarytų 0,57% nuo sukuriamos pridėtinės vertės, oro transportui – net 1,04%, žemės ūkiui – 0,28%. Nors 2003m. – 2007m. atskiriems sektoriams tenkantys kaštai lyginant su 2002m. turėtų didėti, tačiau galime daryti prielaidą, kad santykinė kaštų dalis išliks nepakitusi, nes kaštų augimą kompensuos BVP augimas.

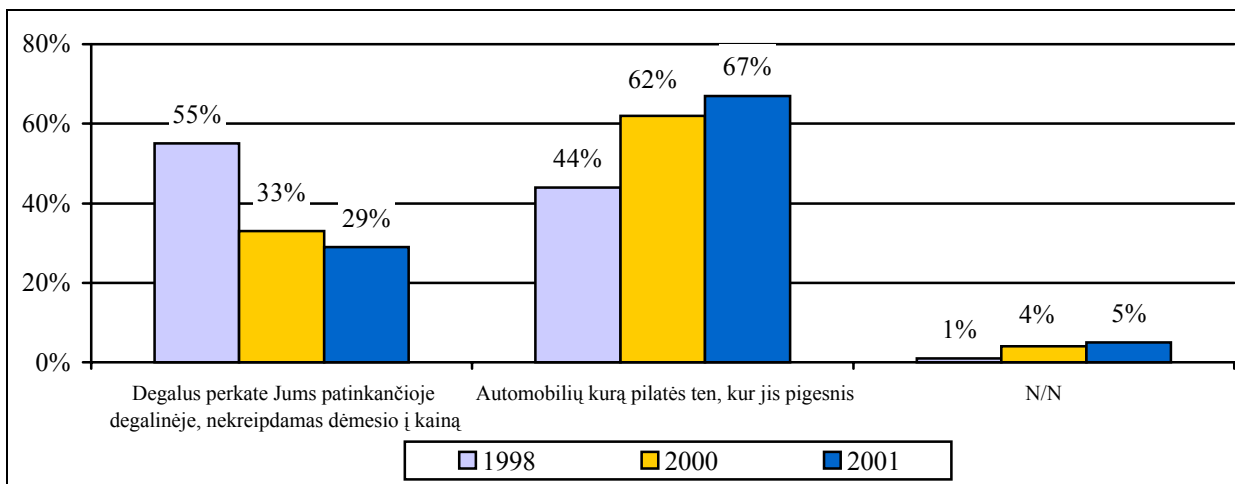
Jeigu pereinamasis laikotarpis nebūtų taikomas ir naftos atsargas reikėtų sukaupti per dvejus metus, tai padidėjusi kaštų dalis lyginant su pagamintos produkcijos bei suteiktų paslaugų verte atskiruose sektoriuose sudarytų: geležinkeliuose – 1,44%, krovinių ir keleivių pervežimo transporte – 1,32%, oro transporte – 0,97%, žemės ūkyje – 0,45%.

5.5.3 Direktyvos įgyvendinimo poveikis individualiems lengvųjų automobilių naudotojams

Atlikta direktyvos įgyvendinimo kaštų analizė parodė, jog didžiausia kaštų dalis teks lengvųjų automobilių vartotojams – nuo 17 iki 26 mln. litų kasmet. Todėl tikslinga šį būsimą poveikį išnagrinėti detaliau.

Įmonėms priklauso 4-5% visų lengvųjų automobilių. Atliktų tyrimų duomenimis 2000m. vidutinė asmeninių automobilių rida buvo apie 15 tūkst. kilometrų per metus, o tarnybinių automobilių rida – apie 30 tūkst. kilometrų per metus. Iš to seka, kad asmeniniai lengvieji automobiliai sunaudoja 90% visų lengvųjų automobilių degalų.

Reprezentatyvios vairuotojų apklausos duomenimis, atliktos 2001 metais, 67% (2000 metais - 62%, 1998 metais - 44%) apklaustų vairuotojų teigė, kad pilasi kurą ten, kur jis pigesnis t.y. didėja labai jautrių kuro kainai vairuotojų skaičius. Tuo tarpu, vairuotojų, nekreipiančių dėmesio į kainas, dalis mažėja: 1998 metais - 55%, 2000 metais - 33%, 2001 metais - 29%.

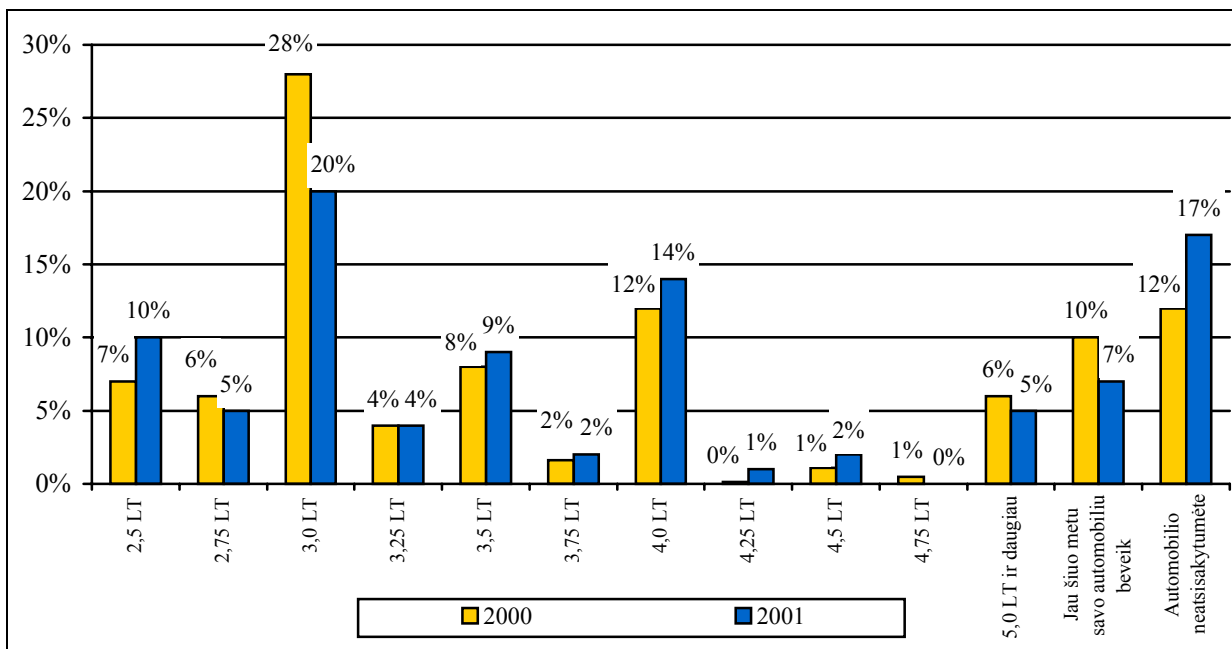
Šaltinis: UAB "Ekonominės konsultacijos ir tyrimai"

16 grafikas. Degalų kainų įtaka vairuotojų pasirinkimui, % nuo bendro respondentų skaičiaus

Remiantis apklausos rezultatais, galime teigti, kad jautriausi kuro kainai vairuotojai yra 30-39 metų, gaunantys mažiausias pajamas (iki 300 Lt 1 šeimos nariui) ir vairuojantys 13 ir daugiau metų amžiaus automobilius.

Nors jautrumas kuro kainoms didėja, tačiau tokias tendencijas galima paaiškinti buvusiu šalies ūkio ekonominiu nuosmukiu. Nors 2000m. BVP išaugo 3,3%, tačiau nominalusis darbo užmokestis padidėjo tik 1,3%, o realusis netgi sumažėjo. Piniginės disponuojamosios pajamos per 2000m. sumažėjo nuo 360 litų iki 349 litų arba apytiksliai 3%. Augant šalies BVP galima tikėtis, kad jautrumas kuro kainoms mažės, nes taip pat prognozuojamas ir vidutinio atlyginimo augimas. *Vilniaus banko* duomenimis, vidutinio atlyginimo augimo tempai turėtų siekti 3,7% 2001m. ir 4,2% 2002m.

2001 metų apklausos metu 7% (2000 metais - 10%) respondentų teigė, kad jie jau šiuo metu dėl didelių automobilinio kuro kainų beveik nesinaudoja automobiliu. Pagal apklausos duomenis, pabrangus kurui iki 2,5 litų 10% (2000 metais - 7%) apklaustų vairuotojų atsisakytų savo nuosavo automobilio, pabrangus kurui iki 3 litų važinėti nuosavu automobiliu atsisakytų 35% (2000 metais - 41%) respondentų, pabrangus kurui iki 4 litų - 64% (2000 metais - 67%) apklaustųjų, o pabrangus kurui iki 5 litų nuosavo automobilio atsisakytų 72% (2000 metais - 75%) respondentų.

Šaltinis: UAB "Ekonominės konsultacijos ir tyrimai"

17 grafikas. Degalų kainų įtaka vairuotojų atsisakymui lengvojo automobilio, % nuo bendro respondentų skaičiaus

Duomenys rodo, kad nemaža dalis vairuotojų atsisakytų automobilio tik tuo atveju, jeigu kuro kainos išaugtų labai stipriai. Šiuo metu vairuotojai, spręsdami benzino kainų augimo problemą, keičia jį į suskystintas dujas ir dyzelinį kurą.

16 lentelė. Kuro kainų pabrangimas privačių asmeninių automobilių naudotojams dėl privalomųjų atsargų sukupimo, litais (įvertinant ir PVM mokestį)

Produktai	Dabartinė kaina	Dėl naftos produktų atsargų kaupimo pabrangusi kaina		
		Kaupimas per 6m.	Kaupimas per 2m.	Kaupimas, taikant akcizo mokestį
Benzinas A-95	2,40-2,50	2,43-2,53	2,46-2,56	2,44-2,54
Dyzelinis kuras	1,90-2,00	1,95-2,06	2,03-2,13	1,97-2,07

Dėl privalomųjų atsargų kaupimo individualiems automobilių naudotojams benzino kainos pabrangės 3 centais, o dyzelinio kuro – 5-6 centais. Tai įtakotų tam tikrą vartojimo sumažėjimą. 2000m. pradžioje atliktais tyrimais, remiantis 1998-1999m. mažmeninių kainų ir suvartoto kiekio mėnesiniais duomenimis, nustatyta, jog benzino kainų išaugimas 2 centais gali sąlygoti 0,8% benzino vartojimo sumažėjimą, o dyzelinio kuro kainų išaugimas 5 centais – 2,1% dyzelinio kuro vartojimo sumažėjimą.

Didesnį poveikį fiziniai asmenys pajustų tuo atveju, jeigu naftos atsargų kaupimui nebūtų taikomas pereinamasis laikotarpis. Tada benzino kainos išaugtų 6 centais, o dyzelinio kuro – 13 centų.

Nagrinėjant poveikį asmeninių automobilių naudotojams reikėtų atsižvelgti į tai, jog benzino bei dyzelinio kuro akcizai, kad atitiktų minimalias ES normas, turės būti

didinami. 2002m. planuojama dyzelinio kuro akcizą padidinti iki 720 litų, o benzino – iki 1250 litų. Todėl vien dėl šios priežasties litras dyzelinio kuro pabrangtų apie 19 centų ir kainuotų 2,08 – 2,19 litų, o litras benzino pabrangtų apie 4 centus ir kainuotų 2,44-2,54 litų. Įvertinus naftos atsargų kaupimą, dyzelinio kuro litro kaina padidėtų iki 2,13 – 2,25 litų, benzino – iki 2,47-2,57 litų. Po antrojo akcizų didinimo etapo kainos dar labiau išaugtų.

17 lentelė. Kuro kainų pabrangimas privačių asmeninių automobilių naudotojams dėl akcizų tarifų didinimo, litais (įvertinant ir PVM mokestį)

Produktai	Dabartinė kaina	I akcizų didinimo etapas		II akcizų didinimo etapas	
		Pabrangimas dėl akcizų	Suminis pabrangimas (įvertinus atsargų kaupimą)	Pabrangimas dėl akcizų	Suminis pabrangimas (įvertinus atsargų kaupimą)
Benzinas A-95	2,40-2,50	2,44-2,54	2,47-2,57	2,59-2,70	2,62-2,73
Dyzelinis kuras	1,90-2,00	2,08-2,19	2,13-2,25	2,39-2,51	2,44-2,57

Tai leidžia daryti išvadą, jog kuro pabrangimas, susijęs naftos produktų privalomųjų atsargų kaupimu, individualiems lengvųjų automobilių naudotojams didelės reikšmės neturės. O kur kas didesnius neigiamus socialinius – ekonominius padarinius paliks naftos produktų akcizų didinimas iki Europos Sąjungos minimalios normos.

Visi veiksniai, įtakojantys degalų kainų kilimą (tame tarpe ir dėl degalų sukaupimo) mažina vidaus vartojimą. Ir nors, izoliuotai imant, kainų padidėjimo dėl atsargų sukaupimo įtaka nebūtų didelė, tačiau įvertinant kitus veiksnius (pasaulines kainas, akcizų tarifų didinimą) suminis jų poveikis būtų ženklus ir iššauktų ne tik negatyvias ekonomines pasekmes, bet ir didintų visuomenės socialinę – psichologinę įtampą bei Euroskeptikų gretas.

5.5.4 Direktyvos įgyvendinimo poveikis naftos rinkos dalyvių konkurencingumui

Nors patirti kaštai, kylantys dėl naftos produktų privalomųjų atsargų kaupimo, bus perkelti galutiniams naftos produktų vartotojams, tačiau šios direktyvos įgyvendinimas gali turėti poveikį ir pačių naftos rinkos dalyvių konkurencingumui.

Pagal preliminariai planuojamą scenarijų, atsargų kaupimas bus pavestas naftos produktų gamintojams ir didiesiems importuotojams bei didmenininkams. Jeigu būtų pavesta atsargas kaupti tokiais pat proporcijomis kaip ir gamybos bei importo dalis bendrame naftos produktų vartojime, tai Mažeikių naftos perdirbimo įmonė turėtų sukaupti 95,6% visų reikalingų benzino atsargų, 97,2% visų reikalingų dyzelinio kuro atsargų ir 23% visų reikalingų žibalo atsargų. Dėl talpų stokos tai fiziškai nėra įmanoma, o be to tai prieštarauja direktyvos reikalavimui išvengti diskriminacinio atsargų kaupimo pobūdžio.

Nors 2000m. dyzelinio kuro importas sudarė 6,8% bendro šalies suvartojimo, tačiau didžiąją jo dalį sudarė sieriingi dyzeliniai degalai, kuriuos įsivežė su laivų bunkeravimu susijusios kompanijos, o pagal direktyvos 98/93/EC reikalavimus, atsargos, esančios

jūrinių laivų bunkeriuose, nėra įtrauktos į bendrąjį šalies suvartojimą. Todėl “Mažeikių naftai” reikėtų kaupti ne 93,2% visų dyzelinių degalų, bet – 97,2%.

Tuo tarpu importuotojai, turėtų sukaupti: benzino – 4,4%, dyzelinio kuro – 2,8%, žibalo - 77% visų atsargų.

Mažeikių naftos perdirbimo įmonė dėl patirtų kaštų, padidins savo šalies rinkoje parduodamos produkcijos kainas, tuo tarpu importuotojai gali padidinti savo importo apimtis (nes nuo padidėjusio importo jiems reikės kaupti papildomas atsargas tik sekančiais metais) ir tokiu būdu įsigyti pigesnius importuotus naftos produktus. Dėl tokios galimos situacijos “Mažeikių nafta” gali patirti papildomų nuostolių. Pavyzdžiui, jeigu tiek benzino, tiek mažai sieringo dyzelinio kuro importas padidėtų iki 10% bendro šalies suvartojimo, tai “Mažeikių nafta” galėtų patirti apie 2,8 mln. litų papildomų nuostolių, arba ji turėtų dar labiau kelti parduodamos produkcijos kainas, kas savo ruožtu sumažintų ir konkurencingumą. Jeigu dyzelinio kuro ir benzino importas padidėtų iki 20% šalies suvartojimo, tai “Mažeikių nafta” galėtų patirti iki 7 mln. litų papildomų nuostolių.

Tuo tarpu naftos produktų didmenininkai ir mažmenininkai, kurie importuoja naftos produktus galėtų uždirbti papildomus pelnus, kadangi parduodamų produktų rinkos kaina jau būtų pakilusi, o importuotus produktus jie įsivežtų su nepadidėjusiomis kainomis.

Tokia situacija galėtų būti tik trumpalaikė, kol būtų pasiekta pusiausvyra, nes jeigu importo apimtys išaugtų, tai importuotojams tektų daugiau naftos produktų atsargų kaupti patiems. Taip pat nėra labai tikėtina, kad importo apimtys stipriai išaugtų, kadangi dėl naftos produktų atsargų kaupimo bazinės naftos produktų kainos padidėtų nežymiai.

Taip pat turėtų būti atsižvelgta į tai, ar naftos produktų atsargas bus pavesta kaupti visiems didiesiems importuotojams, ar tik tiems, kurie ir prekiauja naftos produktais. Pavyzdžiui, “Lietuvos geležinkeliai” 2000m. įsivežė apie 50% viso importuoto mažai sieringo dyzelinio kuro kiekio. Jeigu jiems nereikėtų kaupti privalomųjų atsargų, tai “Mažeikių nafta” papildomai patirtų apie 0,4 mln. litų nuostolio. Tuo tarpu “Lietuvos geležinkeliai” galėtų didinti importo apimtis ir tokiu būdu “Mažeikių naftos” konkurencinės pozicijos silpnėtų.

Panaši padėtis ir žibalo atžvilgiu. Pavyzdžiui, 2000m. “Lietuvos avialinijos” importavo apie 57% reaktyvinio kuro nuo bendro šalies suvartojimo. Tad jeigu jiems nebūtų pavesta kaupti privalomųjų atsargų, tai importo apimtys dar labiau išaugtų, o “Mažeikių naftos” konkurencinės pozicijos šalies viduje dar labiau susilpnėtų ir galimi papildomi nuostoliai.

Norint išvengti panašių situacijų, reikėtų tinkamai apgalvoti bei įvertinti naftos produktų atsargų kaupimo mechanizmą, kaip organizuoti kaupimą, kam pavesti kaupti. Kaip vienas iš galimų variantų galėtų būti priimtas sprendimas, kad atsargas kaupia viena organizacija – pvz. “Mažeikių nafta” arba valstybinė institucija, o kaštai dengiami dalimi padidintų akcizų tarifų sukauptomis lėšomis.

6. Ūkio subjektų specialistų ir ekspertų nuomonių ir argumentų apžvalga

Pagrindinių naftos produktais prekiaujančių įmonių (UAB “Lukoil Baltija”, UAB “Lietuva Statoil”, UAB “Hydro Texaco”, UAB “Neste Lietuva”, UAB “Shell Lietuva”) nuomonė bei pasiūlymai dėl privalomųjų naftos produktų atsargų sukauptimo ir saugojimo yra pareikšta atskiru raštu Ūkio ministerijai. Jie tiesiogiai yra suinteresuoti atsargų sukauptimo ir saugojimo mechanizmu.

Šių kompanijų manymu, 90 dienų privalomas naftos produktų atsargas turėtų kaupti ūkio subjektai, gaminantys naftos produktus, ir valstybė, nes tokiu būdu būtų paprastesnis bei pigesnis naftos produktų atsargų administravimas, neatsirastų papildomų logistikos išlaidų, visi rinkos dalyviai būtų vienodose konkurencinėse sąlygose. Taip pat siūloma, kad dalį arba visas saugojimo paslaugas valstybė pirktų iš ūkio subjektų, turinčių modernias ir atitinkančias ES reikalavimus talpyklas, skelbiant konkursus. Tokiu būdu valstybei nereikėtų papildomų investicijų Subačiaus terminalo, kurio techninis lygis yra labai žemas, rekonstrukcijai ir nereikėtų rūpintis naftos produktų atnaujinimu.

Taip pat šios kompanijos siūlo priimti įstatymą, leidžiantį steigti akcizais apmokestinamų prekių sandėlius; sudaryti tarpvalstybines sutartis su kaimyninėmis valstybėmis, leidžiančias saugoti privalomas 90 dienų atsargas ES šalyse ir kandidatėse; aiškiai apibrėžti saugomų produktų specifikaciją.

Šių kompanijų manymu, jeigu naftos produktų atsargas privalės kaupti naftos produktus importuojančios kompanijos, tai rinkoje sumažėtų konkurencija dėl atsirasiančių papildomų išlaidų. Taip pat siūloma atkreipti dėmesį į suminį naftos produktų kainų išaugimą dėl akcizo mokesčio didinimo bei ES gamtosauginių reikalavimų įgyvendinimo, todėl valstybė turėtų priimti tokius sprendimus, kurie minimizuotų atsargų saugojimo kaštus bei sukurtų lygiavertes sąlygas tiek smulkaus verslo atstovams, tiek stambioms įmonėms.

Pagrindinių naftos produktų vartotojų atstovų nuomone, vien tik direktyvos 98/93/EC įgyvendinimas taikant 6 metų direktyvos įgyvendinimo ir 4 metų pereinamąjį laikotarpį didesnės neigiamos įtakos Lietuvos ūkiui neturės. Tokiai pozicijai pritaria A. Baranauskas, Lietuvos nacionalinės vežėjų asociacijos LINAVA sekretorius transporto politikai, V. Galintas, Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacijos vyriausias finansininkas. Jų nuomone, nedidelis kainų pokytis (3 procentų) į vieną ar į kitą pusę reikšmingos įtakos nedarys, tačiau vienareikšmei sutinka, kad net ir nežymus naftos produktų kainų didėjimas atneštų papildomų nuostolių, nes kainų kelti praktiškai neįmanoma.

Tačiau, įvertinant ir akcizų didėjimo įtaką naftos produktų kainoms, sutinkama, kad suminis poveikis bus gan skausmingas.

Tyrimo metu, renkant informaciją ir atliekant interviu, buvo susisiepta bei bendrauta su žemiau išvardintų įmonių, įstaigų, organizacijų atstovais:

AB "Mažeikių nafta",
UAB "Lukoil Baltija",
UAB "Neste Lietuva",
UAB "Lietuva Statoil",
UAB "Uotas",
AB "Lietuvos energija",
AB "Kauno energija",
VĮ Subačiaus kuro bazė,
UAB "Ave-Matrox",
Lietuvos šilumos tiekėjų asociacija,
Lietuvos ūkininkų sąjunga,
Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacija,
Lietuvos nacionalinė vežėjų asociacija LINAVA,
LR Ūkio ministerija, Kuro strategijos skyrius.

7. Naftos produktų kaupimo ir saugojimo modelio galimi alternatyviniai sprendimai

Kol dar nėra suformuluotas naftos ir naftos produktų kaupimo ir saugojimo modelis, jo funkcionavimo mechanizmas, labai svarbu yra išnagrinėti galimas tokio modelio alternatyvas, kurios leistų minimizuoti kaštus bei užtikrintų nediskriminacinį atsargų kaupimo pobūdį.

Pagrindinių naftos produktais prekiaujančių kompanijų nuomone, toks ūkio ministerijos preliminariai planuojamas scenarijus, kur atsargų kaupimas būtų pavestas naftos produktų gamintojams ir didiesiems importuotojams bei didmenininkams, yra ydingas.

Šio tyrimo metu sukaupta informacija ir apibendrinantys rezultatai, nepretenduojuojant į išsamesnį išnagrinėjimą ir pagrindimą (to nereikalauja šio tyrimo techninė užduotis ir riboja darbų sąmata), leidžia atkreipti dėmesį į šiuos naftos produktų kaupimo ir saugojimo modelio formavimo alternatyvius sprendimo kelius.

7.1. Naftos produktų atsargų saugojimo kitose ES šalyse alternatyva

Nors Lietuva šiuo metu dar nesvarsto galimybės laikyti privalomąsias naftos produktų atsargas kitose Europos Sąjungos šalyse, tačiau tokią galimą alternatyvą numato direktyvos 98/93/EC nuostatos. Tuo tikslu turi būti pasirašytos tarpvyriausybines atsargų saugojimo sutartys.

Norint naudotis naftos produktų atsargų pasauga kitose Europos Sąjungos šalyse, galima pasinaudoti taip vadinamais “atsargų bilietais” (“stock tickets”). Jie yra perkami, parduodami ir keičiami tiesiogiai tarp naftos kompanijų. Oficialios “atsargų bilietų” rinkos nėra, todėl ir nėra oficialiai nustatomų kainų. Kainos dažniausiai būna susitarimo reikalas ir priklauso nuo dviejų komponentų: naftos produktų kainų ir atsargų saugojimo kaštų. “Atsargų bilietų” kainos kinta daugiausiai priklausomai nuo situacijos naftos rinkoje. Pavyzdžiui, jeigu trumpo periodo naftos ateities sandorių kainos yra didesnės nei ilgo periodo, tai “atsargų bilietų” kainos keletui mėnesių yra santykinai aukštos palyginus su ilgesnio periodo “atsargų bilietų” kainomis.

Danijos privalomųjų naftos atsargų asociacijos (Danish Compulsory Oil Stocks Association) pateiktais duomenimis dabartiniu metu “atsargų bilietų” kainos yra:

- Benzino – nuo 1,5 iki 1,6 USD už toną per mėnesį;
- Dyzelinio kuro ir žibalo – nuo 1,3 iki 1,4 USD už toną per mėnesį.

Naudojant “atsargų bilietus” privalomųjų sukaupti benzino atsargų metiniai saugojimo kaštai sudarytų apie 3 mln. litų, dyzelinio kuro – apie 8 mln. litų, žibalo – 0,3 mln. litų. Tai būtų mažesni kaštai nei saugant naftos produktų atsargas Lietuvoje, todėl Lietuvos Vyriausybė galėtų svarstyti galimybę pasirašyti tarpvyriausybines sutartis ir galbūt net leisti įpareigotiems sukaupti atsargas ūkio subjektams pasinaudoti tokiu atsargų kaupimo mechanizmu. Tai galėtų būti kaip papildomas įrankis, užtikrinantis privalomųjų 90 dienų naftos produktų atsargų sukauptimą, sudėtinė bendro modelio dalis.

Tyrimo metu buvo susisiekiama su Suomijos nacionaline agentūra NESO, kurios viena iš pareigų yra saugoti valstybės naftos rezervus, teiraujantis dėl galimybės saugoti dalį naftos produktų atsargų šioje šalyje. Buvo pateiktas išaiškinimas, kad šios agentūros vaidmuo nėra prekiauti “atsargų bilietais”, nors keletu atvejų jie buvo parduoti Suomijos naftos kompanijoms. Tačiau neatmetama galimybė pardavinėti “atsargų bilietus” kitoms šalims kandidatėms, jeigu būtų Suomijos vyriausybės politinis sprendimas tokiu būdu padėti toms šalims vykdyti savo įsipareigojimus kaupiant ir saugant 90 dienų naftos produktų atsargas.

7.2. Valstybinės agentūros steigimo alternatyva

Vienas iš galimų modelių sprendžiant privalomųjų naftos produktų atsargų sukauptimo ir saugojimo klausimą galėtų būti valstybinės agentūros įsteigimas, nes paskirstymo principas kaupti naftos produktus pagrindiniams rinkos dalyviams pagal didmeninę prekybą yra diskutuotinas dėl keleto priežasčių:

- Ūkio subjektas būtų priverstas kaupti naftos produktų atsargas už veiklą kurią vykdė anksčiau, o ne kurią planuoja vykdyti (daugelis gali atsisakyti didmenos);

- Toks mechanizmas sunkiai išvengtų diskriminuojančio pobūdžio elementų, nes pagal jį atsargas kaupu tik pagrindiniai rinkos dalyviai, o smulkesnių įmonių tai neliestų;
- Išskiltų įmonės patikimumo problema jai skiriant kaupiti vienokį ar kitokį naftos produktų kiekį.

Įsteigta valstybinė agentūra saugojimo paslaugas turėtų pirkti skelbiant konkursus. Iš esmės tai turėtų būti vykdoma 2 etapais:

1. Konkursas dėl naftos produktų užpirkimo;
2. Konkursas dėl naftos produktų saugojimo.

Tokiu būdu, naftos produktų saugotojai turėtų įsipareigoti pastoviai palaikyti privalomųjų naftos produktų atsargų lygį bei jį nuolat atnaujinti.

Valstybinė agentūra lėšas privalomosioms naftos produktų atsargoms pirkti ir saugoti galėtų sukaupti iš laipsniško akcizo didinimo.

Toks veikimo mechanizmas užtikrintų efektyvų rinkos funkcionavimą, užkirstų kelią diskriminacijai bei naftos rinkos dalyvių nepasitenkinimui. Taip pat tokiu principu veikianti agentūra patirtų minimalias administracines išlaidas.

Taip pat šios alternatyvos atmaina galėtų būti atsakomybės už naftos produktų atsargų sukauptimą priskyrimas valstybinei agentūrai kartu su gaminančiais naftos produktus ūkio subjektais.

7.3. Naftos produktų atsargų saugojimo Mažeikių naftos perdirbimo įmonėje alternatyva

Kaip vienas iš galimų sprendimo būdų galėtų būti Lietuvos vyriausybės ir AB “Mažeikių naftos” sutartis sukaupiant ir saugant naftos produktų atsargas “Mažeikių naftoje”, kartu investuojant į papildomų rezervuarų statymą “Mažeikių naftos” teritorijoje. Kadangi valstybė yra vienas iš pagrindinių Mažeikių naftos perdirbimo įmonės akcininkų, tai ji turėtų būti suinteresuota investicijomis į talpyklų didinimą, ypatingai atsižvelgiant į įmonės planus ateityje perdirbti didelius naftos kiekius. Tokiu būdu valstybei nereikėtų papildomų investicijų Subačiaus terminalo, kurio techninis lygis yra labai žemas, rekonstrukcijai.

Investicijos į naujų talpų įvedimą Mažeikių naftos perdirbimo įmonės teritorijoje turėtų visą eilę privalumų:

- Nebūtų papildomų logistikos išlaidų: transportavimo, pakrovimo, iškrovimo;
- Vykėtų pastovus produktų atnaujinimas;
- Reikalingos mažesnės investicijos, nes jau yra sukurta infrastruktūra (reikėtų investicijų tik į talpas);

- Mažesnės administracinės išlaidos;
- Galėtų būti saugojamos Latvijos ir Estijos naftos produktų atsargos panaudojant atsargų bilietus;
- Užtikrintų “Mažeikių naftos” veiklos efektyvumą perdurbant didelius naftos kiekius.

Toks naftos produktų atsargų kaupimo mechanizmas turėtų funkcionuoti derinant “Mažeikių naftos” ir valstybės interesus. Finansavimas turėtų būti skirtas iš laipsniško akcizų didėjimo. Siekiant užtikrinti efektyvumą, taip pat turėtų būti skelbiami konkursai dėl naftos produktų užpirkimo ir dalies jų saugojimo.

Formuojant naftos ir naftos produktų atsargų kaupimo ir saugojimo modelį, jo funkcionavimo mechanizmą galimi ir kiti įvairūs atsargų sukaupimo ir saugojimo alternatyvų deriniai. Pavyzdžiui galimas toks variantas, kai steigiama valstybinė agentūra, kartu investuojant į “Mažeikių naftos” talpų didinimą bei suteikiant naftos rinkos dalyviams galimybę pasinaudoti atsargų bilietais pasirašius tarpvyriausybines sutartis.

Naftos produktų atsargų kaupimo ir saugojimo modelio optimizavimui reikalingas atskiras, detalus tyrimas.

8. Priedai

1 priedas. Naftos produktų privalomųjų atsargų kaupimo įtaka kaštams bei naftos produktų kainoms taikant 8 metų įgyvendinimo laikotarpį.

Naftos produktų sukaupimo ir laikymo kaštai, mln. litų

Kaštai	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	Iš viso	Nuolatiniai
Sukaupimo kaštai	24,5	24,5	24,5	24,5	24,5	24,5	24,5	24,5	196,0	0,0
Transportavimo kaštai	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	4,8	0,0
Iškrovimo kaštai	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,8	0,0
Saugojimo kaštai	11,5	13,5	15,4	17,4	19,3	21,3	23,2	25,2	146,8	25,2
Pakeitimo kaštai	0,0	2,7	5,4	8,0	10,7	13,4	16,1	18,7	75,0	21,4
Iš viso kaštų	36,7	41,4	46,0	50,6	55,2	59,9	64,5	69,1	423,4	46,6

Kuro kainų pabrangimas privačių asmeninių automobilių naudotojams dėl privalomųjų atsargų sukaupimo, litais (įvertinant ir PVM mokestį)

Produktai	Dabartinė kaina	Kaupimas per 8 metus	I akcizų didinimo etapas		II akcizų didinimo etapas	
			Pabrangimas dėl akcizų	Suminis pabrangimas (įvertinus atsargų kaupimą)	Pabrangimas dėl akcizų	Suminis pabrangimas (įvertinus atsargų kaupimą)
Benzinas A-95	2,40-2,50	2,42-2,52	2,44-2,54	2,46-2,56	2,59-2,70	2,61-2,72
Dyzelinis kuras	1,90-2,00	1,94-2,04	2,08-2,19	2,12-2,23	2,39-2,51	2,43-2,55

Jeigu direktyva 98/93/EC būtų įgyvendinama taikant 6 metų pereinamąjį laikotarpį, tai naftos produktų atsargų sukaupimo ir saugojimo kaštai sudarytų 37-69 mln. litų kasmet, kas būtų 8-12 mln. litų mažiau nei taikant 4 metų pereinamąjį laikotarpį.

Benzino ir dyzelinio kuro kainų augimas taip pat būtų mažesnis taikant 8 metų direktyvos įgyvendinimo laikotarpį. Vieno litro benzino kaina išaugtų apie 2 centus, o vieno litro dyzelinio kuro kaina pabrangtų apie 4 centus. Tai būtų 1 centu mažiau nei taikant 6 metų direktyvos įgyvendinimo laikotarpį.